

PARASTINA REWA

ABDULLAH OCALAN

NAVEROK

BEŞA YEKEM: Destpêk

BEŞA DUYEM: Di Dirêjahiya Dîroka Mirovahiyê de Pêşketina Rastiya Şer û Parastina Rewa

A) Di Cewherê Şer de Zordarî û Desteserkirin Heye

B) Miîtarîzm Yekdestdariya Herî Pêşketî Ya Antî-Civakgiriye

C) Bêyî Dewletê Jî Xizmet û Ewlekariya Civakê Mumkîn e Pêk Were

BEŞA SÊYEM: Di dîrokê de Kurd û Parastina Rewa

A) Li Ser Kurdistanê Têkoşîn, Şer û Teror

B) Li ser çanda Kurdistanê Polîtîkayên Asîmîlasyonê Yên Bi Darê Zorê

BEŞA ÇAREMÎN: Têgihiştina PKK'ê Li Şer û Parastina Rewa

BEŞA PÊNCEMÎN: Çareseriya Demokratîk û Xweparastin

A) Di Çareseriya Pirsgirêka Kurd de Cih û Girîngiya Yekîneyên Hêzên Parastina Gel HPG'ê

B) Parastina Cewherî ya Demokrasiyan

C) Asta Ewlekariyê ya KCK'ê

Ti Hebûn Ji Parastinê Bêpar Nîne

Gerdûna nebatan bi serê xwe mûcîzeyek e. Ji kevzeke seretayî ber bi dareke mêweyan a nedîtî, ji mêrgan ber bi gulên bi stirî beridîn hêza qabîliyeta zindîtiyê nîşan dide. Jixwe delalbûna gulê û di asta xweşikbûna wê de bi stiriyana xweparastina wê, ji kesê herî korfêhm re jî dikare hinek tiştan bibêje.

Weke ku tê zenkirin, di beridandinê de (Dogmatîzma Darwînîzmê) zindî hevdu tine nakin, dewlemend dikin, zêde dikin û hebûna xwe dewam dikin. Zêdebûna bi rêya cinsî, em dikarin weke şêwazekî parastinê şîrove bikin. Tu çendîn zêde bibî, tu dikarî his bikî ku tu heyî, tu yê dewam bikî û xwe biparêzî. Ji texlîdekî gelek texlîd, ji kevza seretayî ber bi cûrbecûriyêke bêserûbinî pêşketinek heye. Divê mirov pirtexlîdî û cûrbecûriyê weke ziman û jiyana nebatan fêhm bike. Ew jî xwedî malbat, xizm û heta carinan xwedî dijmin in. Ji lewra her texlîd û cins weke prensîb xwedî pergaleke parastinê ye. Hema bêjin; ti hebûn ji parastinê bêpar nîne.

Mînak, dareke gulê ji bo parastina gulên xwe yên delal xwe bi stirî û dirîk dike, eger weke dara gulê hewcedarî bi vê yekê hebe, ji bo hêza maneyê belkî ji bo parastina jiyana mirovê azad a bi qasî bêserûbiniyê delal e, divê mirov zanibe şer bike.

*Mafê parastinê yê her koma civakî pîroz e. Li hemberî her cure êrîşa li ser hebûna komekê û nirxên bi ser hebûna wê ve hebûna hêza parastinê, ji bilî mafekî dest jê nayê berdan, sedemeke hebûnê ye. Ez bawer dikim ku bi maneya klasîk wê ji hêza parastinê re desthilatdarî neyê gotin. Belkî jî li cih be ku mirov bibêje hêza parastina demokratîk yan jî otorîteya wê. **Gul bi stiriyana xwe diparêze. Wexta mirov vê li ber çav bigire, ez hez dikim ku ji vê paradigmayê otorîteya demokratîk re bibêjim 'teoriya gulê'.***

BEŞA YEKEM: Destpêk

Reva ji rastiya civakî, ji texmînan jî wêdetir zehmet e. Bi taybetî, eger mirov bi nijad û kokê, bi civakê ve girêdayî be, ev rastî hê wisa ye. Pêşbirka pêvajoya civakîbûnê bi dayikê re, li derdora heft salî dest pê kir û bi gotina gelêrî heta heftê salî wer diçe. Bi awayekî ilmî û zanistî jî hatiye tespît kirin ku dayik hêza bingehîn a civakîbûnê ye. Gunehê min bi xwe yê yekemîn ew bû ku min ev mafê dayikî bi guman dît û min pir di temenekî piçûk de biryara civakîbûna xwe da. Li gorî tespîtên dawî yên ilmî, di gerdûna me ya bîst mîlyar salî de civaka mirov bi awayekî taybet afirandiyê, minê curet û cesaret bikira bê efendî û dayik bijiyama û ev mijareke bi serê xwe hêjayî lêkolînê ye. Eger min guh bida hişyariyên diya xwe û hewldanên wê yên fetisandinê li ber çav bigirta belkî rê li serhatiyên min ên trajîk venebûna. Lê belê dayika min, semboleke dawî ya bermahiya xwedawendên hezar salan bû ku hem diqediya û hem jî bermahiyeke neçar bû. Ez bi wê zaroktiya xwe hem ji vê simbolê netirsiyam û hem jî min hewceyî bi hezkirina wê nedît ji bo ez xwe azad his bikim. Lê min dizanîbû şertê jiyana min bi parastina namûs û şerefa wê dibe, min ev yek jî ti car ji bîr nekir. Minê şerefa wê biparasta, lê bi awayekî min çawa rast dizanîbû. Piştî ku min ev ders ji xwe re derxist, êdî dayika min ji bo min tinebû. Ew bermahiya xwedawendan li bala min nebû û min hîç meraq nedikir ji bo min çi his dike. Veqetîneke zalimane bû, lê rastiyeke bû. Ez nizanim kehanetên wê bûn yan jî nifirên wê bûn, gotinên wê di kêliyên giran ên trajîk de timî bi bîr dihatin. Gotinên wê rastiyeke mezin bûn, hozaneke hêja jî nikarîbû tespîtên wer bikirana. Rastiyeke wê ya mezin jî ev bû;

` Tu bi hevalên xwe pir ewle yî, lê tê tenê bimînê.` Lê rastiya min jî hebû, minê bi hevalên xwe re civakîbûn ava bikira.

Çîroka min a jiyane bi vî awayî dest pê dike. Eger diya min bixwesta jî jiyaneke wê ya bida min nebû. Ji mêj ve hatibû belavkirin. Ew li qulpek an jî misteke jiyane digeriya, bi xwe ji dest revandibû, lê ji bo bide min dixwest. Her çenda çîroka bavo cuda be jî ji ya wê dûr nebû. Min rastiya malbata xwe, her tim weke bermahiya klanek xwe ferz dike, lê ji hêzketî, belavbûyî û mîrateyeke ti îdîaya xwe nîne, dît. Civaka gund û civaka dewletê ya fermî a bi dibistana seretayî ket jiyana min, ti car dilê min lê germ nebû. Jixwe min pir tişt jî fêm nekiribûn. Ya xuya dikir ew bû ku min zanîngeha ilmê siyasî ku dihat naskirin û kevin bû, heta sinifa dawî, bi serketineke mezin xwendibû. Encam ew bû, qabîliyeta hînbûnê derbeke xedar a mirinê xwaribû. Paşê min dibistana şoreşê hîlbijart ku ew jî mîna kevirê aşekî bêrehim bû, jiyana dihêra. Eger ji destpêkê ve, ez li gorî daxwaz û arzûya xwe çûbûma çiyê, belkî min karîbûya rê neda serhatî û bûyerên trajîk, lê fikara min a ji bo xilaskirina hevalan û afirandinê keys û firsend neda. Dema min xwe avêt ber deriyê nûnerê dawî yê şaristaniyê Ewrûpayê - hem deriyê rojhilat û hem jî rojava - min xwe rûtûtazî di nav hesabên kar û sermayê yên wek bûzê de dît. Di vê qonaxê de êdî ti hêzê ez rêve nedibirim. Belkî bayekî min jî nebû ez bi ber bikevim. Jixwe hebûya jî pir bala min nedikişand. Di vê pêvajoyê de hin hevalên min xwe şewitandin. Gelek xortên egîd û keçên xama amade bûn her tiştê xwe feda bikin. Dilsozî û girêdaneke bêhemta nîşan dan. Lê van qehremanî û fedekariyan ji dijwarkirina tenêbûna min zêdetir ti encam nedidan.

Efendî û giregirên hemû parzemînan destên xwe dan hevdu û bi gotina wan, ez bi komployekê zevt kirim û dema radestî girava Îmraliyê kirim, efsaneyek ku xwe nû dikir hat bîra min. Ew jî ev bû; xwedayê Yewnan Zeûs ji nîvxwedayan Prometeûs bi zinarên çiyayê Kafkasan ve girê da û cegera wî bi qertelan da xwarin. Çawa Prometeûs ji bo azadiya mirovatiyê agir ji xwedayan dizî û cegera wî ya bi qertelan dan xwarin xwe nû dikir. Efsane weke ku di şexsê min de bi cih were xwe nû dikir û dibû rastî.

Dibe ku were pirsîn û fikirîn, çi têkilî di navbera kurteçîroka jiyana min û parêznameya Desteya Giştî ya DMME de heye. Ez bi vê parêznameyê dixwazim vê têkiliyê eşkere bikim. Yek ji hedefên min ên girîng ew e; ez dixwazim bi rêya vê parêznameyê îspat bikim ku têkiliya sermaye-kar ji sihirbazê herî baş sihirbaztir û ji xweda-hukumdarê herî zalim bêrehimtir e. Ti sedsal, mîna sedsala 20. bêrehim û xwînrij derbas nebûye. Ez zarokê vê sedsalê bûm û divê ez vê sedsalê ji hev derbixînim.

Lê belê, bi giraniya îdeolojîk a şaristaniya rojava, mij û morana pêk hatî, analîzîkirina rastiye bi awayekî were fêmkirin zehmet dike. Xilasbûna ji tor û tevna sihirbaz ew çend hêsan nîne. Vê dekûdolaba dawî wê bi hebûna navê wê Tirk e jî bide wendakirin. Belkî jî mirovatiyeke çor û gemarî ya hîç neyê jiyîn li dawiyê were hiştin.

Wê demê eger DMME hêza wê ya mehkemekirinê heye û ji bo ez wê ciddî bigirim, hêja ye û watedar e ku ez parêznameyekê amade bikim. Rojhilata Navîn di van 200 salên dawiyê de di nav çerxa kontrol a şaristaniya Ewrûpayê de ye. Di roja me ya îro de bûyerên diqewimin û yên xuya dikin tam kaos e, û trajedyên rojane ne. Heta îro her tim efendiyan mehkeme kirin. Timî biryarên yekalî wergirtin. Ya xuya dike ew e, ku wezna dadê û huqûqê di destê wan de ye, diwezînin û belav dikin. Ya rastî di berdêla nirx û karê de ceza hatiye dayîn.

Neheqî û şerên bêrehim ên sedsala 20. berhemên şaristaniya Ewrûpayê bûn. Ewrûpayê li dijî vê, Yekîtiya Ewrûpayê û hêza wê ya dadgeriyê PMME û DMME ava kir. Lewra, eger naxwaze şeklî bimîne divê rast tespît bike ku di şexsê min de çi tê mehkemekirin. Ji serî ve, hewceye baş were zanîn ku li ser sînorê mafên ferdî qencyek, ji niha ve berdêla xwe, divê tecrîdeke şidandî ya gihîştîye heft salan nebe. Helwestek bi vî rengî wê hem ji bo şexsê min û hem jî ji bo gelê ez nûneriya wî dikim bibe cezayekî rastîn. Ezê di parêznameya xwe de vî cezayî bixim lêpîrsînê. Pir eşkere xuya dike, ez ne bi huqûqê fermî û ne jî bi mantiqê parastina urfî li ser mijarê radiwestim. Ez neçar im bi vî awayî nêzî dabaşê bibim. Bi bandora Ewrûpayê trajediyêke gelan heye, ez dixwazim vê yekê hinekî rave bikim û pir kêm be jî ez dixwazim di çareseriyê de keda min hebe, belkî bi vî awayî ez karibim bersivêkê bidim bûyerên diqewimin. Bi taybetî, ez bi vê parêznameyê naxwazim rê li ber trajediyên nû vekim ku li ber teqînê ne. Lewra min hewce dît, ez li ser dîroka civakî, Rojhilata Navîn û rastiya Kurd rawestim. Di pêvajoya nû de tevgera PKK'ê divê wek aktorekî nû ciddî were dîtin û eger pirsgerêka Kurd were çareserkirin wê li Rojhilata Navîn li pey hev pêşketinê bibin, bi dersên ji dîroka nêz hatine girtin, şîroveyeke bi rexne li xwegirtinê pir girîng e.

Trajediya modern xemilandî ya cureyekî Îsraîl-Ereb hîmê wê di sala 1917 de bi projeya wê demê ya Rojhilata Navîn peyman "Says-Pîko" hat danîn. Saziyên din ên siyasî ku hatibûn damezrandin, wek amûrên çareseriyê fikirîbûn. Li gorî xuya dikir, texmîn nekiribûn bi vê peymanê bûyerên giran ên roja me ya îro derkevin holê. Ya rastîn, xwestibûn cîlayêke 'modern' li kevneşopiya civaka dewleta despotîkê bidin. Ev cîla di roja me ya îro de parçe parçe hildiweşe. Di dawiyê de kevneşopiya dewleteke zêde neçar derdikeve holê ku ew jî bermahiyê despotên pûç ên kevneşopiya etnîsîte-êşîra herî kê 5000 salî ye. Bi hilweşîna cîlayê re eşkere xuya dikir, çep-rast, netewperest-îslamî, xwedêgiravî rewşenbîr û bizavên polîtîk jî cudahiyeke xwe ya zêde ji vê rastiya civakî nebûn. Di krîza giştî ya civaka kapîtalîst de pêngaveke mezin di warê globalîzbûnê de pêk tê, ji vê bûyerê para Rojhilata Navîn "kaos" dikeve. Demên kaosê taybetiyên xwe yê xweser hene. Wexta qanûnên saziyên berê ava kirinê ji hev dikevin û di şûna wan de yê nû serî didin, kaos vê "navber-neqeba" krîtîk û nazik îfade dike. Hewldanên hêzên jiyânê, encamên vê "navbera" afirîner diyar dikin. Di lîteraturê de ji van hewldanan re tê gotin: têkoşîna îdeolojîk, polîtîk û exlaqî.

BEŞA DUYEM: Di Dirêjahiya Dîroka Mirovahiyê de Pêşketina Rastiya Şer û Parastina Rewa

Şertê hebûna cinsê mirov civat e. Ji cinsê prîmat (famîlya herî nêzîkî mirov) yê beriya xwe veqetiyaye û bi civatê bûye mirov. Ev tespît a herî nêzî rastiye ye, ji aliyê Ilmê Civakî ve tê qebûlkirin. Ferdê bi tenê û jiyana bi civat, çiqas ji hev bêne kirin bila bêne kirin, bi teorîk îspat a wê zehmet e. Ji ber ku ferdê bi serê xwe nîne. Dibe ku ferdê civaka wî hilweşiyayî hebe, lê hîç nebe ew ferd bi bîranînên civaka xwe ya hilweşiyayî li ser piyan dimîne. Ew bi wan bîranînan jî ji bo kêliyêkê dibe civakî. Cinsê mirov, bi temamî hêza xwe bi asta têtikîya xwe ya bi civatê re bi dest dixê.

Li ser hîmê vê feraziyê, emê karibin çi li ser agahiya mirovê civaka xwezayî û agahiyên wî yê derbarê xwe de bibêjin? Mirovê civaka xwezayî klanê ku endamê wê ye, herî kê wek hemû endamên din ên klanê bi pîvana parastin û hebandinê ya "bêyê wê nabe" girêdayî ye. Her endamê klan û qebîleyê ji yê din jiyaneke cihê û payeberz

nafikire. Jiyaneke li derveyî klanê jî nafikire. Dikare nêçîrê bike û heta dikare mirovxuriyê bike. Lê ev hemû ji bo klan û qebîleyê tên kirin. Pîvana di nav klanê de "yan hemû yan hîç" e. Agahiyên derbarê civakê de hemû van taybetiyên klanan destnîşan dikin. Hebûn û şexsiyetek in. Hukum û şexsiyeta ferdan li derveyî klanê nayê fikirîn. Girîngiya klanê di bingehê destpêk û bûyîna şêwaza mirov de heye. Civakeke ku tê de çîn, hîyaranerşî, mêtîngerî û serhevrebûn nîne. Bi mîlyonan sal meşiyaye. Ji vê mirov dikare encameke wiha derbixe; cinsê mirov wek civak têkiliyên xwe demeke dirêj bêyî serdestiyê bi pîvana piştgiriya rê ve biriye. Xwezayê wek "dayikek" di himbêza wê de mezin bûye, di mejiyê xwe de bi cih dike. Di nav xwe û xwezayê de tevdebûn pîvaneke bingehîn e.

Sembola têgihîştina li klanê totem e. Dibe ku totem yekemîn têgîna mucered û ne berçav a sîstemekê be. Ev nîzam ku wek dîna totem jî tê nirxandin pîrozbûna destpêkê û sîstema tabûyan ava dike. Klan xwe bi sembola totem pîroz dike. Bi vê rê, cara pêşîn têgîna exlaq jî dikeve jiyana mirov. Pir baş serwext e, eger koma klanê nebe jiyana dewam nake, wê demê hebûnên civakî pîroz in, divê wek nirxên mezin bêne simbolîzekirin û stû ji wan re were xwarkirin. Baweriya dîna jî hêza xwe ji vê çavkaniyê werdigire. Bi vî awayî dîna dibe yekemîn forma têgihîştina civakî. Ew û exlaq hevdu temam dikin. Ji zanebûn û têgihîştinê ber bi baweriyeke hişk ve diçe. Têgihîştina civakê êdî bi forma dîna dimeşe. Dîna bi vê taybetiya xwe, dibe hafiza bingehîn a civakê, çavkaniya exlaq û kevneşopiyê bi bingeh. Civaka klanê, bi pratîka xwe çendîna zanebûn û têgihîştinê pêş de dibe û yekê hemû bi totem yanî bi qabîliyeta xwe ve girê dide. Wek simbol totem û di rastiyê de jî koma mirovan her diçe serketinê bi dest dixîne û pê re pîrozkirina serketinan tê. Pîrozkirin qûtsiyetê û qûtsiyet jî dibe hêza civakê. Pîrozbûna bi hêza civakê pêk hatiye zêdetir xwe eşkere bi sêhr û efsûnkariyê nîşan dide. Asta têgihîştinê dikare xwe bi efsûnkariyê bixe pratîkê. Sihirbazî jî dayika zanistê ye. Jin bi sedema timî li xwezayê temaşe dike, zayîna nas dike, jiyana dibîne û ev yek wê dike zana û hozana civakê. Ji ber vê rastiyê ye, sihirbaz û efsûnkar bi piranî jin in. Bi sedema xebat û tevgera xwe di civaka xweza de çî diqewime, çî dibe, herî baş jin fêma dike. Ji vê serdemê, li ser hemû berhemên hatine verotin û niqirandin şopên jinan hene. Klan yekîtiyek e, li dora jina dayikê pêk tê. Zarokanîna jinê, nertina wê li zarokan û bi sedema nebatan baş berhev dike, ew dikare baş xwedî jî bike. Zarok tenê dayikê nas dike, hîna mên wek milk li ser jinê xwediyê tesîrekê nîne. Nedihat zanîna jin ji kîjan mênî ducanî dibe, lê dihat zanîna zarok ji kîjan jinê dibe. Ev mecbûriyeta xwezayî, hêza civakîbûna xwe dispêre jinê jî nîşan dide. Peyvên di vê serdemê de bûne têgîna bi piranî mên, û ev jî vê rastiyê îspat dikin.

Feraziya, bêyî şer û nêçîrê civak nikare bijî, rast nîne. Cureyên heywanan ên bi goşt debara xwe nakin, ji yê bi goşt debara xwe dikin, hezar caran zêdetir in. Pir hindik cureyên heywanan xwe bi goşt xwedî dikin. Wexta mirov hûrûkûr li xwezayê temaşe bike, ji bo debar û jiyana, pel, pincar û nebatekî dewlemend heye. Heywan encamê pêşketina nebatan e, yanî heywan ji nebatan e. Ev yek li gorî rêzeta têkiliya diyalektîk e. Ji ber ku heywanê destpêkê heywanekî din nîne ku bixwe, lewra bi nebatan xwe xwedî kiriye. Mirov dikare goşt xwarinê wek ji rê derketinê bibîne. Eger hemû heywanan hevdu bixwarana wê wextê ti cureyê heywanan nediman. Jixwe ev, dijberî rêzika tekamul û beridandinê ye.

Di meylên bingehîn ên xwezayê de her tim ji rêderketin dibe. Eger em ji rêderketinê bikin hîmê bingehîn, ev ji bo kîjan cure û cinsî dibe bila bibe, wê ew cure û cinsê qir bibe. Em vê rastiyê bi awayekî balkêş di bi hevremayîna hemcinsan de dibînin. Eger her kes bi hemcinsê xwe re bijî yanî têkiliyeke homoseks deyne, wê xweber dawî li koka mirov bê. Ev îzah û ravekirina kurt jî pir baş, ji rêderketina civakî ya li ser hîmê çanda şer û nêçîrvaniyê, li ber çavan radixîne. Ne tenê ji aliyê maddî ve, çanda kuştinê, ji aliyê manewî ve jî encamên xwe girantir in. Eger komekê, kuştina heywanan û hemcinsê xwe kiribe şêwazekî jiyânê û vê mecbûr bibîne -ji bilî parastina neçar- wê êdî her cure makîne, amûr û saziyên şer wek xebateke bingehîn bimeşîne. Wek saziya bingehîn dewlet, wexta xwe ji şer re amade bike, wê tîr û kevan, bivir û her cure amûrê şer were vedîtin û pêşxistin. Civaka bavikanî ya ku ji civaka dayikanî ya xwezayî derket, di dîrokê de ji rêderketina herî xeter bû û cewherê şêwazê mijokî û kuştinên xeter ên di dîrokê de ye, ku heta roja me ya îro tê. Ev rewş, ne qeder û ne jî mecbûriyet e, tam ji rêderketin e. Dişibe melîkiyeta şer, dîsa dişibe diyalektîka mişk û mar. Ji niha ve, ji teoriyên dewletê re teoriyên "mişk-mar" were gotin, nirxandîneke nêzî rastiyê ye. Paşnavê gelek zarokan şêr e, gelek kes xweziya xwe bi şêrbûnê tînin. Ez dipirsim; "ji bo kê bixwe!"

Di vê serdemê de şervanî û serdestiya mêr, paşê bi nêçîra heywanên xurt derdikeve pêş. Mêr bi taybetiyên xwe yêr bedenî û fizîkî diçe dûr nêçîrê û neçar dimîne klanê ji xeteran biparêze. Ev rolên mêr ên diyarker nînin, sedemên tepisok mayîna wî jî rave dikin. Di nav klanê de têkiliyên taybet hê pêş neketine. Berhevkirina nebatan û nêçîr a her kesî ye. Zarok ên hemû qebîlê ne. Ne mêr û ne jî jin hê taybet nebûne. Ji ber van taybetiyên bingehîn ji civakê re tê gotin civaka seretayî ya komînî.

Bi pêşketina nêçîrê, hêza mêr a şer derdikeve pêş û bi vê re zanebûna mêr jî zêde dibe. Pîr û yextiyarên li der ve jî têne hîştin li ser vî hîmî, ber bi îdeolojiyeke serwer a mêran ve diçin. Bi taybetî dîne "şamanîzm" vê rastiyê bi awayekî balkêş nîşanî me dide. Şaman zêdetir protîpa rahîbên mêr temsîl dikin. Hostatiya ciwanan a di warê nêçîrê de wan li dora şefekî kom dike û wan dike mîna prototîpekî jêreskerî. Ji bo serdestiyeke tam hewceyî nêçîrvanên xurt in. Koma herî zêde bi hêz û nêçîrvaniya xwe bawer, hêdî hêdî rengê yekemîn saziya eskerî digire. Di destê van sê beşan de her diçe nirx û qabîliyet kom dibin. Dora jin-dayikê bi qurnazî tê valakirin. Nîzama malbatî ya jin-dayikê her ku diçe dikeve bin kontrolê.

Li dijî jinan bi awayekî sistematîk tevdigerin û dixwazin nîzama malê pêş bixînin. Dema jin xwediyê nîzama malbatî û kedîkirinê ye, mêr nîvkovî li bin holikan dihewe. Bi şamanîzmê mêr dikare nîzamekî dijber ê malbatê ava bike. Pîremêrên bi ezmûn ên li der ve hatine hîştin û şaman li hev dikin. Ev hevgerîna her du aliyan pêşketineke girîng e. Hin xortan jî digirin nava xwe û bi serweriya îdolojîk hukum li wan dikin. Bi vî awayî di nav komê de rewşa xwe bi hêz dikin. Bi hêzbûna mêr her ku diçe bi qîmet dibe. Hem nêçîrê dike, hem jî klanê li dijî xeterên ji der ve werin diparêze. Di vî karî de taybetiyên eskerî kuştin û birîndarkirin hene. Ev destpêka çanda şer e. Dema behsa man û nemanê tê kirin, neçare her kes bi otorîte û hîyarerşiyê ve girêdayî be. Kesê herî bi qabîliyet, gotin û otorîtêya wî jî payeberz dibe. Li dijî çanda jin-dayikê, serweriya çandêke din, dest pê dike, pêş dikeve. Ev pêşketina hiyarerşî û otorîtê beriya civaka bi çîn, di dîrokê de destpêka qonax û werçerxeke girîng e. Naverok û rengê xwe ji çanda jin-dayikê cuda ye. Di çanda jin-dayikê de bi piranî berhevkirina gîhayan û paşê

zîraet, xebateke hewceyî bi şer nabîne. Lê nêçîr ku bi piranî bi destê mêran hatiye kirin, çandeke otorîter û dijwar a şer e. Di encamê de otorîteya bavikanî rehên xwe berdidin.

Zilamê xurt ê bi nêçîrê bûye xwediyê hêzê li dora xwe komekê bi rêxistin dike û piştî ku li vê hêza xwe hayil dibe û dide qebûlkirin, berê xwe dide nîzama malbatî ya jin-dayikê û hêdî hêdî digire bin kontrola xwe. Ev pêvajoya heta damezrandina yekemîn dewletên sîte dewam dike. Em ravekirina herî şahane ya vê mijarê di dema dewlet bajarên Sumeran de dibînin. Nivîsên li ser kevalan, vê rastiyê bi awayekî balkêş û zimanekî helbestwarî tînin ziman. Destana xwedawenda bajarê Ûrûkê Înanna ku pêvajoya dewlet bajarên Sumer da destpêkirin, pir balkêş e. Ev destan pêvajoya bîranîneke pir dijwar tîne ziman. Di destanê de çanda dayikanî û bavikanî, vê pêvajoyê hê di weznekê de ne. Xwedawenda Ûrûkê Înanna diçe qesra xweda Enkî û ji wê derê 104 "me" yên xwe bi rêbazên cuda bi dest dixê û direvîne Ûrûkê. Ev beşa destanê roleke kilît ji bo îzah û ravekirinê dilîze. Mebest ji "me"yan vedîtînen bingehîn ên şaristaniyê ne. Înanna bi israr tîne ziman ku vedîtînen xwedawend-dayikê ne û di van vedîtînan de ti rola xweda Enkî tine, bi zordarî û qurnaziyan jê dizîne. Hemû hewldana Înanna ew e, vê çanda xwedawend-dayikê ji nû ve bi dest bixe. Li gorî texmînan ev destan BZ di salên 3000 de hatiye gotin. Di vê serdemê de hê hêza jin-dayikê bi hêza çanda bavikanî re di weznekê de ye. Ji vir û pêve, ev çand, ewqas li bêrehmiyekê rast tê, paşê xwe li navenda şaristaniya wê demê (New Yorka îro) Nîppûrê li kerxaneyek bi navê "mûsaqatîn" dît. Rahîbên Sumeran ji xwe re di zîgûratê de hareem çêkirin û ji bo gel jî kerxane ava kirin. Bi destana Enûma Enîş ya BZ di salên 2000 de hatiye nivîsandin, em hîn dibin ku xwedawend Dîamat êdî pîrebokeke xeternak e û jina divê were parçe parçekirin temsîl dike. Gotinên dijwar û bêrehim ên di destanê de mehkûmiyetê îfade dikin. Pêvajoya pişt re, dînen yek xwedayî û sîstema civaka bûrjûwayê tê. Sîstema civaka bûrjûwaziyê jinê bi xemil û xêz dike, dixê qefesê û derî li ser digire. Di sîstemên civakî û dîrokî de li ser statuya jinê ewqas bombardûmaneke propagandayê ya îdeolojîk tê kirin êdî mejiyê jinê bi xwe jî ji vê yekê re dibêje çarenûs û bi cihanîna pêdiviyên jî wek hewcebûneke vê qedere dibîne. Dînen yek xwedayî vê yekê wek fermana xwedê dibînin. Felsefeya Yewnan jinê wek sedemê qelsiyê nîşan dide. Wek barekî bêkêr, wek zeviya mêr ku tê ajotin û hêjayî her cure helwestên piçûkxistinê tê dîtin.

Kesên qabîliyetên wan yên nêçîrvantî û parastinê xurt in bi pêşengiya zilamekî xurt dicivin û di demên destpêkê de ev yek cihêwazekî nehatiye dîtin, dide û diafirîne. Lê em dikarin texmîn bikin ku weke komên mezin tevgeriyane, bi plan nêçîr kirine, şikeft weke mal û perestgeh bi kar anîne, jinan pel û pincar berhevkirine û mêr jî di nêçîrê de pispor bûne. Çanda şer û nêçîrvaniyê, qonaxa dawî ya bigihîjê rêxistinbûneke eskerî ye. Rêxistinbûneke eskerî, çendîn civaka etnîk û xwezayî belav bike, wê pêş de biçê. Bi ihtimaleke mezin, ji şaman, rahîb, ji ciwanên nêçîrvan mufrezeyên eskerî pêk hatine û xwe gîhandin meqamekî hînê jor. Rahîb îdeolojiya meqamê nû hûnand û mufrezeya eskerî jî her ku çû bû artêş.

Rêxistinbûna li dora jin-dayikê, nifş, gen, tîkiliyên pêşî yên xizimtiyê pêş de dibe, rêxistinbûna eskerî jî ji mêrên xurt ên ku ji vê tîkiliyê qut bûne pêk tê. Eşkere ye, êdî ti şewaza civakî ya xweza nikare li dijî vê hêzê raweste. Di tîkiliyên civakî de êdî zor -ji vê re tîkiliya medenî jî tê gotin - heye. Xwediyê hêza zorê diyarker in. Bi vî awayî rê li ber mulkiyeta taybet jî vedibe. Ji lewra tê fêmkirin çima di bingehê mulkiyetê de zor heye. Bi zorê zevtkirin û ji bo xwedîbûna milk xwînrijandin, hisa "ezîttî"yê zêde xurt dike.

Bi bandor û hukumkirina ser têkiliyan zor pêş de diçe û tê bi karanîn. Hukumkirin bi xwe re xwedîderketinê tîne. Di naveroka hukumkirinê de xwedîderketin têkiliyeke diyalektîk e. Di hemû nîzamên mulkî de xwedîderketin esas e. Di vê pêvajoyê de êdî komel, jin, zarok, ciwan, qadên nebat lê têne berhevkirin û qadên nêçîr lê têne kirin, mulk têne dîtin. Mêrê bi hêz, bi hemû heybeta xwe gaveke pêşîn diavêje, êdî ji qiral-xwedabûna wî re hindik maye. Şaman-rahîb ji bo amadekirina mîtolojiya vê pêvajoyê li ser kar e. Ya divê were kirin ew e ku ev pêşketina muhtesem bi hostayî di mejiyê mirovê hukum lêkirî de were bi cihkirin. Şerê meşrûiyet û rewabûnê, herî kêr bi qasî zora hişk hewldan û huner dixwaze. Divê di mejiyê mirov de bawerî wisa were bi cihkirin, wek qanûneke mutleq fêm bike. Li gorî hemû agahiyên sosyolojîk, têgîna "xwedayê hukumdar" di vê pêvajoyê de derdikeve. Di bawerîya "totem" de ku bi civaka xwezayî re hebû, hukumkirin nebû. Totem wek sembola klan tabû ye, pîroz e. Jiyana klanê çawa be têgînên simbolîzekirinê jî bi heman rengî e. Bi rêxistinkirina jiyane û rêzikên wê, girêdaneke xurt heye û bêyî wan jiyana nayê fikirîn. Lewra, totem wek nîşaneyê mezin a hebûnê, dest nayê dayîn û pîroz e. Jê re hurmet tê kirin, jê re rêz tê girtin. Totem ji heywan, nebat û eşyayên herî bi kêr tê hilbijartin. Di xwezayê de ka çi can û jiyane dide klanê, wê jê were bawer kirin û wek simbol bê pejirandin. Bi vî awayî, dîne civaka xwezayî, bi xwezayê re di zikhev de ye. Ne ji bo tirsandinê ye, ji bo bi hêz kirinê ye.

A) Di Cewherê Şer de Zordarî û Desteserkirin Heye

Civaka şerker; ji wan şeweyan re tê gotin li şûna razîkirinê, bi darê zorê nîrxê civakî desteser dikin. Şer di jiyana civakî de şeweyê herî hov û dijwar ê xerîbketinê ye; xwezaya civakî bi xedarî birîndar û seqet dike. Di vê rewşê de refleksên bergirî û parastinê yê civakan bi pêş dikevin û li dijî şerê xerîbxistinê dibe şeweyê şerê xweparastinê yê bergiriyê li hebûna civakî dike.

Em wexta şer wek rastiyeke analîz dikin, ya rastî nexweşiyêke divê bi civaka mirov nekeve. Ji bilî xwe parastina îcbarî divê ti cureyê şer mubah neyê dîtin. Di cewherê şer de zordarî û desteserkirin heye. Çiqas maske jî li rûyê şer were xistin, di xwezaya şer de dizî, tehekum û talan heye. Bi fethan bawer dike ku dibe xwedî maf û heq.

Ji bo tarîfkirina şidetê, ez bê mane dibînim serî li tezên bîyolojîk û heta xwezayî bidim. Şidet, koka wê ya civakî eşkere ye. Her weha têkiliya wê bi îqtîdara dewletê û çînîbûyîna xwe dispêre berhemê zêde û nîrxê zêde diyare. Di ilmê civakî de ev nuqtayên têne qebûl kirin wek dîtinên giştî têne parvekirin.

Civaka şerker, Ji wan şeweyan re tê gotin li şûna razîkirinê, bi darê zorê nîrxê civakî desteser dikin. Şer di jiyana civakî de şeweyê herî hov û dijwar ê xerîbketinê ye; xwezaya civakî bi xedarî birîndar û seqet dike. Di vê rewşê de refleksên bergirî û parastinê yê civakan bi pêş dikevin û li dijî şerê xerîbxistinê dibe şeweyê şerê xweparastinê yê bergiriyê li hebûna civakî dike.

Derbarê mijara şidetê de pir kêr tespît hatine kirin. Tevî ku di civakên îqtîdar naskirî de rola şidetê diyarker e jî wek mijareke bêqîmet tê dîtin û wek mijareke îstîsnayî tê nîrxandin. Şer îfadeya herî dijwar a şidetê ye û behsa wê hovîtiya wê nayê kirin ku di ti civakên heywanan de nayê dîtin. Tenê çima hewceyê pê heye tê ziman. Şer tenê sedemek wê heye ew jî parastina wê ya mecbûrî, parastina hebûn û azadiya wê ye. Naxwe sedemên wek desteserkirina nîrxên komkirî yê civakê, talankirin, serwerî, bi

Îqtîdara dewletê hukumkirina li civakê û li gorî wê ji bo berjewendiyên xwe şekildana civakê, nabin sedema şer. Tevî ku bersiv ev çend vekirî û eşkere ye, ji bo nuxumandina rastiyê ji hezar derî hezar tişt têne anîn û ezman tê pînekirin. Ti tişt bi qasî îqtîdar û şîdetê çavkaniyên wan şaş nehatine destîşankirin û veşartin. Mîtolojî, dîn, felsefe û herî dawiyê jî ilmê civakî ev rastî veşartine û ne anîne ziman ku şîdet bi awayekî li derveyî mirovatîyê di destê kurtêlxurên civakî yên mêtînger û tehekumkar de bûye çalakiyeke herî hovane.

Hêza şer-îqtîdarê di cewherê xwe de hêzeke talanê ye. Li pişt sifetên xwedayetî, pîroztî û qehremantîyê talan û desteserkirin veşartî ne. Em nikarin şerên parastinê û şerên yekdestdariyên mîlîtarîst wekhev bigirin. Ji aliyê naverok û cewher ve di navbera wan de cudahî heye. Yek ji wan karektera xwe antî-civakgir e (mêtinkar, dejenerekar, tineker), yê din jî civakgir e (civakê diparêze, qabîliyetên wê yên exlaqî û polîtîk azad dike). Şaristaniya demokratîk li ser bingehe sîstematîzekirina xweparastinê, li dijî mîlîtarîzma şaristaniya navendî civakê diparêze û bergiriya wê dike.

Di şaristaniya Rojhilata Navîn de analîzkirina çanda şîdetê hînê jî girîngtir e. Mirov dikare bibêje; li civaka Rojhilata Navîn ti sazî û çavî nemane şîdet neketibiyê û diyar nekiribe. Bi awayekî giştî jî tê gotin di warê siyasî civakî û heta aborî de roleke diyarker a şîdetê heye. Tê destîşankirin ku îqtîdar û şîdet cewî ne. Lê li ti deverê bi qasî civaka Rojhilata Navîn hem li tebeqeya jor, hem jî li tebeqeya jêr roleke diyarker nalîze. Saziyeke bi tesîra şîdetê şekil negirtibe zehmet e mirov bibîne.

Vegotinên mîna "lêdan ji cennetê - girava serweran - hatiye", "şîdet ji hingiv şîrîntir e" çavkaniyên şîdetê baş rave dikin. Civak belovajî û bêhilm maye; di vê de para şîdetê diyarker e. Di hemû sîstemên civakên dewletdar û hiyaranşîk de bi şîdetê statu hatine avakirin û sazî bi zirxan hatine parastin. Ti saziya ku şîdetê negire bin baskê xwe, şensê wê yê jiyane nîne.

Saziyên civaka Rojhilata Navîn ên îro, bêyî îstîsna mirov nikare wan dûrî şîdetê bifikire. Ji şîdeta dewletê heta ya malbatê, ji şîdeta rêxistina şoreşger heta ya faşîstan, dîndaran, netewparêzan û heta her cure şîdetê ji bo çareserîya pîrsgirêkan li ser kar e. Hewldanên ji bo diyalogê wek lafazaniyê têne nirxandin. Pîr maneya hêza gotinê nîne. Lê şaristaniya Rojava bi berovajî vê rewşê dibe xwedî hêz. Beriya her tiştî bi hêza gotinê heta dawiyê diyalog, eger nebe wek çareya dawî serî li rêbaza şîdetê dide û ji ber vê yekê şensa wan a serketinê zêde ye. Rojava li gorî Rojhilat mijara şîdetê çareser kiriye û dersa xwe girtiye. Yekîtiya Ewrûpayê di vî warî de gelek bi baldarî û rexnegîr tevdi gere. DYE jî wexta şîdetê bi kar tîne pîr bi helwestên çareseriyane dimeşe. Rasterast şîdetê bi kar nayne. Baş dizane serketina wê bi hêza çareseriyê ye. Dîsa baş dizane serneketina wê jî ji analîzên şaş e. Dersên xwe baş girtine.

Ji bo mirov civaka Rojhilata Navîn ji şîdetê bike, hewceyî bi perwerdeyeke berfireh heye. Divê mirov ji hêza maneyê bawer bike, şîdetê tenê di wextên mecbûrî û şertên encamstendinê de ji bo serketinê bi kar bîne. Ne tenê şîdeta dijşoreşê, şîdeta şoreşê û şer, divê mirov çarçoveya şîdetê ya di her warî de baş binirxîne û wexta li dijî wê derkeve jî ji bo amadekirina şîdeta dijber û bi kar anîna wê hostatiyeke mezin nîşan bide. Civakeke bi hezarsalan bi kevneşopîya şîdetê hatiye pijandin li pêşîya me heye, em mîna wê vejînin radikîl ser piyan di vê pêvajoyê de ji bilî rola pîriktiyê divê mirov bi şîdetê ewle nebe; divê mirov zêdetir cih bide hêza rêxistin, mane û diyalogê û divê ev yek wek rêbazeke çareserker a derketina ji kaosê were dîtin û bi cihanîn.

B) Milîtarîzm Yekdestdariya Herî Pêşketî Ya Antî-Civakgiriye

Mirov dikare milîtarîzmê weke yekdestdariya herî pêşketî ya antî-civakgiriye terîf bike. Mirov dikare qebûl bike ku li ser xwezaya civakî cara pêşî bi armanca zordestî û îstîsmarê hewldanên otorîdanîne ji rêûresma nêçîrvaniya 'zîlamê bi hêz û xasûk' weke encama mejiyê wî yê analîtîk û çalakiya wî hat pêşxistin. Ya dikarîbû pê û otorîteya xwe bi awayekî bingeîn li ser pêk bîne du komên sereke bûn: ew jî koma nêçîrvan a li cem û jina hewl dida wê di malê de bigire. Piştî ku hêmanên Şamanîstîk (Proto-rahîb) û Jerontokratîk (koma kalemêran) tevî pêvajoyê bûn, mirov dikare bibîne ku otorîteya hiyarenşîk a pêşî yekser li cem gelek civakan bi gelek awayên cûrbicûr pêk tê. Bi gavavêtina dîroka şaristaniyê re em dibînin ku zîlamê bi hêz û xasûk û berdestiyên wî weke desthilatdariya fermî dibin, xwe weke milê eskerî yê dewletê (yekdestdariya pêşî ya li ser ekonomiyê bi desteserkirina berhemê zêde pêkhatî) bi sazî dikin. Di civaka Sumeran de yekser piştî dema rahîb-qralan Xanedaniyên I., Î. û ÎI. yên Ûrê vê pêkhatîne nîşan didin. Di gelek civakan de rastiyan bi heman rengî pêk tên. Di Destana Gilgamêş de jî bi awayekî pirr eşkere mirov dikare gav bi gav bişopîne ku çawa qralî ji rêûresma Xwedawend Înannayê (ji rêûresma jinê ya xwedawendiyê-rahîbetiyê) tê qutkirin û çawa rahîbe tê bêhêzkirin û li mala taybet û giştî (kerxane) tê girtin.

Eger mirov Gilgamêş weke fermandarê pêşî yê di dîrokê de sembolîze bike, mirov ê karibe pêkhatina eskerî-milîtarîst-rêûresmê baştir ji hev derxe. Karê wan ew e, ji bo pêdiviya koleyan a bajêr tedarik bikin bi armanca nêçîra mirovan derdikevin seferê (Bi hevkarîya Enkîdoyê navê wî di Destana Gilgamêş de derbas dibin li Bakurê Iraq îro diçin nêçîrê) û ji qebîleyên ji wan re barbar û koh-hovî (Hûmbaba) digotin nêçîrê mirovan dikin. Pirr eşkere ye ku di çavkaniya hovîti û barbartiya rastî de zordariya bajêr heye. Gotina 'barbar' a di rêûresma çanda Grek de berevajîkirineke bajêr e, weke propagandayeke wê ya derew li hev hatiye çêkirin. Bi armanca serdestiya îdeolojîk e. Qebîleyên li derveyî bajaran ên li gund û zozanan diyar e ku li gorî rêxistiniya bajêr hê bêtir qels û bê rêxistinî ne, ji lewra eşkere ye ku wê bi qasî ku tê gotin barbar nebin. Têgîna barbartiyê di dîroka şaristaniyê de di serê derew, berevajîkirin û jirêderxistinê de li rêza pêşî tê. Duyemîn wezîfeya zordarê bajêr 'ewlekarî' ye. Ji bo vê jî rêbaza herî zêde serî lê didiyê, hê bêtir avakirina kelhe û bircan e, û hê bêtir vedîtin û pêşdebirina sîlehên bi hêz û kujêr in. Bi vê armancê jî bi milyonan mirov hatine kolekirin, serfikirin û kirine karker, yên ev rewş qebûl nekirine hatine kuştin. Ev çalakî hemû jî weke dîrok hatine nîşandan. Bi vî awayî nêzîkbûna van rastiyan nêzîkbûneke heqîqetgir e ku nayê redkirin.

Milê eskerî li gorî hêza xwe, di vedizîna nîrxên ekonomîk de para herî mezin ji xwe re vediqetîne. Di dîrokê de seferên bi armanca xenîmetê vê rastiyan têra xwe baş eşkere dikin. Herweha eşkere ye ku di bingehe dewletê de milk, di bingehe milk de jî fethên eskerî û desteserkirin hene. Yê fetih dike xwedî ye. Vê yekê jî weke mafekî xwezayî û dest jê nabe yê encama çalakiya xwe dibîne û îlan dike. Dewlet, di serî de erdên ji aliyê hêzên desthilatdariyê ve têne zevtkirin û fetihkirin, ji tevahiya milk û xenîmetan (milkê tê veguhestin) pêk tê. Mînak, "Memalîkê (milkên) Osmanî hemû yê padîşah e" ev pîvan têkiliya dewlet û fethên eskerî îfade dike û ev pîvan ji dewama rêûresma pêşî û sereke maneyeke xwe ya din nîne. Rêûresm wê hatiye avakirin û di avakirina her dewletê de huqûqî dikin û dimeşînin. Beşê eskerî, ji ber van sedeman wexta

xwe weke xwediyê rastî yê dewletê dibîne ango xwediyê rastî yê milk dibîne û terîf dike, rêûresma dîrokî li ber çavan digire. Milê herî bi hêz ê yekdestdariyê ye, û ev jî li gorî xwezaya desthilatdarî û dewletê ye. Jixwe hêza sîleh û mirovan a di dest de bi hêsanî vê jêhatbûn û qebîliyê didiyê. Burokrasiya sivîl car caran hewl dide para xwe (yekdestdarî) zêde bike û hewldanên bi vî rengî jî bi darbeyên eskerî bi encam dibe. Li ber rohnîya van rastiyan mirov baştir dikare serwext bibe. Bêguman yekdestdariyên burokratîk û îdeolojîk ên ji wan re çîna 'ilmiyê' û 'qelemiyê' tê gotin di avakirina dewlet û desthilatdariyê de bivê nevē xwedî rol in. Lê bi qasî rola eskeriyê diyarker nînin. Amûrên dewlet û desthilatdariyê yên di dîrokê û roja me ya îro de bi seresere jî bêne lêkolînkirin wê van rastiyan piştrast bikin.

Ji aliyê mijara me ve ji xusûsên herî girîng a yekemîn ekseriyê, yekdestdariya herî pêşketî û diyarker e. Çawa ku bi awayekî îdeolojîk tê pêşkêşkirin, esker û artêş ji bo şan, şeref û qehremaniyê ninin, (ev bi armanca berevajîkirin û veşartina cewherê mijarê propagandayên îdeolojîk in) weke hêmana yekdestdariya desthilatdariyê ya dest jê nabe heye. Bi xwe ekonomîk e. Artêş yekdestdariyek e ku xwe dispêre ekonomiyê, di ser ekonomiyê re û nêzî wê disekine, lê hatina ji wê (mûçeyên xwe) misoger kiriye, li ber rabûna wê gelekî zehmet e, bi tevahî beşên din ên yekdestdariyê neçarîna pêre parve bikin û pêre li hev bikin. Di tevahiya pêşketin û bingehe xwe yê dîrokî de yekdestdariyeke bi kok a xwedî sazî û rêûresm e. Bi xwe yekdestdariyeke ji nêz ve bi pêşketina ekonomîk re pêwendîdar e, lê yekdestdariya çîneke (burokrasî) welê ye ku pêdivî dibîne xwe ji ekonomiyê dûr bigire. Ji vî alî ve mîna ku xwe ji civakê dûr digire nîşan dide. Ya rastî, beşê ew yekdestdaran e, xwe bi sîlehên eskerî û yên ekonomîk ên herî baş gurçûpêç kiriye. Em analîza eskerî rast nekin, em bi temamî ne dikarin li yekdestdariya ekonomîk, ne jî li yekdestdariya dewlet û desthilatdariyê serwext bibin. Hersê jî yekpare ne. Bi heman cewherî ango bi nirxê zêde yê civakê xwe xwedî dikin. Di berdêla vê de îddîa dikin ku ewlekariya civakê, perwerdeya wê, tenduristiya wê û hatina wê ya aborî tedarik dikin, tenzîm dikin. Dewletgirî, dewleta îdeolojîk xwe bi vî awayî pêşkêş dike. Lê rastî bi awayekî din e, çawa ku me nîşan daye.

Eskerî û milîtarîzm, milê herî xurt ê rêxistinîkirî yên sermaye û desthilatdariyê ne, lewma li gorî xwezaya wê ye, herî zêde civakê bixe qada xwe ya hukim lê dike û wê di qefesa xwe de bigire. Milîtarîzm tevî ku bi giştî di tevahiya dîrokê de û di dewletan de ketiye çavîyên civakê, civak kiriye kontrola xwe û hukim lê kiriye, herî zêde di serdema çîna navîn de (bûrjûvazî) di bin yekdestdariya dewleta netewe de gihîştîye asta herî mezin. Di dewleta netewe de li ser navê artêşa fermî tevahiya civakê bi awayekî fermî ji sîlehan tê kirin, sîleha bi tenê yekdestdarî dikeve destê artêş û dewletê û ev jî weke xisleteke wê ya diyarker derdikeve pêşîya me. Di ti dema dîrokê de bi qasî ku çîna bûrjûvayê civak ji sîlehan kiriye ti dem nîh hatiye dîtin. Sedema vê rastiya gelekî girîng ew e, mêtinkarî gelekî zêde bûye û li dijî wê berxwedanên mezin pêk tên. Civak bi awayekî berfireh û dewamî ji sîlehan neyê kirin, desthilatdarî nikare heta bi çavîyên wê hundir biçe û xwe bide ferz kirin. Jixwe wekî din jî civak nayê rêvebirin. Mîna ku civakê nexin 'qefesa ji hesin' a modernîteyê nikarin serî pêre derxin. Herweha ji aliyê artêşa medyatîk a serdema yekdestdariya fînança global ve dor li civakê neyê girtin nayê rêvebirin. Şaxên yekdestdariyên mêtinkar, weke yekdestdariyên îdeolojîk-medyatîk, burokratîk-eskerî pêk tînin û nîşan didin. Bi tayê qut nabin hevdu girê didin. Şaristaniya navendî ya mezin û dawî, bi hegemondarê super û hegemondarên din ên herêmî re bi

hevkarên xwe hemûyan li ser û hundirê civakê xwedî sermayeya îndustrî ya sîlehan a dêwane ya xwe dispêre milîtarîzmê, li gorî yekdestdarên din pêştir e, ev jî ji vê rewşa wê ya dîrokî û rojane bi xwe tê. Milîtarîzm bi faşîzma yekdestdariya kapîtalîst re tê wekhevkinin û ev jî maneya xwe ji cewherê vê rastiya wê digire.

Bêguman tevahiya civaka xwezayî û tevahiya dîroka nivîskî civak bi şeweyên cûrbicûr li dijî pêşketina milîtarîst a şaristaniyê xwe gelekî parastine, bergiriya xwe kirine. Rêûresma jê re xweparastin tê gotin jî di nava hezarê salan de bi berxwedan û serhildanên cûrbicûr, bi şeweyên artêşên parastinê yên gel û gerîlla bi sazî bûne û şerên mezin ên parastin û bergiriyê meşandine. Bêguman em nikarin şerên parastinê û şerên yekdestdariyên milîtarîst wekhev bigirin. Ji aliyê naverok û cewher ve di navbera wan de cudahî heye. Yek ji wan karektera xwe antî-civakgir e (mêtinkar, dejenerekar, tineker), yê din jî civakgir e (civakê diparêze, qabîliyetên wê yên exlaqî û polîtîk azad dike). Şaristaniya demokratîk li ser bingeheke sistematîzekirina xweparastinê, li dijî milîtarîzma şaristaniya navendî civakê diparêze û bergiriya wê dike.

C) Bêyî Dewletê Jî Xizmet û Ewlekariya Civakê Mumkîn e Pêk Were

Di serî de dewleta kapîtalîzmê, serweriya zêde ya li der ve û hundur, burokrasiyê mezin dikin û gelek saziyên din ên mîna dewleta civakî, li pêşiya demokrasî û hawîrdorê asteng in. Kapîtalîzm rejîmeke êrîş û parastinê ya stratejîk e; lê ji bo yekdestdarên sermaye û desthilatdariyê yên gelekî tengav bûne û pirsgerêka wan a man û nemanê heye, amûrek e ku serî lê didin. Serhatiyên Hollanda û Ingilîstanê pirsgerêka man û nemanê ya stratejîk ew neçarî kapîtalîzmê kirine.

Ji aliyê exlaqî ve jî divê saziyên mîna şer-artêş - ji bilî parastina demokratîk a mecbûrî - werin redkirin. Marks bi xwe wexta dibêje: "me teoriya şerê çînî ji dîrokzanên Fransî wergirt", ya rastîn taybetiya ku amûrê bi kar tîne, bi awayekî xwezayî werdigire. Şewazê şer ên çînên serwer yekser wek sazî qebûl dike. Di têngîna dîktatoriya proleterya de jî rewş heman tişt e. Zîrê nabîne ku kiryarên dîktatorî yên di dîrokê de weke bûne bigire.

Hêza îqtîdar-şer a di hinavê dewletê de çendîn tazî xuya bike, ew çend jî parastina rewa ya civakê pêş dikeve. Heta pîvanên giştî yên wekhevîyê yên dewletê bi cih neyên anîn, heta ambargoya li ser mafê mirovan û helwestên dijberî demokrasiyê dewam bikin, neçar, wê hêzên parastinê yên gelan pêk werin û wê ev yekê rewşê bixe şîdetê li beramberî hevdu. Li şûna ku ji krîzê derxîne wê zêdetir şîdetê dijwar bike. Wexta netewparêziya dewletê tê sorkirin, netewparêziya etnîk jî pêş dikeve. Yek ji cihokên şîdetê jî ev e.

Divê mirov li vê hêza parastinê ya ji bo êrîşên ji derve bê jî zêde bike. Ev hêza xwedî artêşên mîna çiya hêzeke mezin didin rêveberiyê û para wan di tepisandina civakê de divê mirov ji nedîtî ve neyê. Her tim burokrasiyê şer derxistine. Artêş bi xwe rêxistina burokrasiyê ya herî mezin e. Hêmana duyemîn, serwextbûn û berxwedana civakê ye ku her diçe zêde dibe. Ji ber ku civaka Ewrûpayê hem bi awayekî hûrûkûr mêtinkarî nedîtîye, hem jî bimî li ber xwe daye, kiriye ku avakirina desthilatdarî û dewletan di nava hecmekî de bin. Têkoşîna bûrjûvaziyê li dijî arîstokrasiyê, têkoşîna çîna karker li dijî herduyan, li Ewrûpayê avakirina desthilatdarî û dewletê neçar kiriye ku hûrûkûr bin. Di dîrokê de bûrjûva (çîna navîn) belkî jî cara pêşî weke çîna navîn dibe dewlet, ev jî di statuya desthilatdarî û dewletê de guhertineke mezin dike. Kutleyeke ji

nava civakê derketî dibe dewlet, ji lewra bûyera desthilatdariyê ya zêde dibe neçar hatiye hiştin ku xwe di nava civakê de bi rêxistin bike.

Tê îddîakirin ku desthilatdariya dewleta netewe bergirî û parastina civakê dike, herî zêde civak bi vê dixape û ev jî dihêle ku tehlûke gav bi gav pêk bê. Civak bi tenê bi pirsgirêkan re ne, bi qirkirinan re rûbirû ye.

Ez yeqîn dikim ku rola herî girîng a desthilatdarî û dewletê bê hêz û bê parastin hiştina civakê ye. Ji bo van rolên xwe jî bi cih bîne, berê xwe dide amûrên 'hebûn'a civakê exlaq û polîtîkayê. Timî van çavîyên civakê qels dike û dihêle ku nikaribin bixebitin û wer dike ku nikarin bi rola xwe rabin. Ji ber ku civak du qadên xwe exlaq û polîtîkayê pêk neyne nikare hebûna xwe dewam bike.

Divê mirov civakê ji çîrokên dewlet û desthilatdariyê pêkhatî nebîne, berevajî divê mirov civakê weke xwezaya diyarker ferz bike, ev awa dibe ku di pêkhatina zanistêke rastî ya civakî de alîkariyê bike. Desthilatdarî, dewlet û yekdestdariyên sermayeyê (mîna Firewn û Qarûnan) çiqasî mezin û dewlemend dibin bila bibin an jî weke di roja me ya îro de bi qasî ku karibin civakê daqurtînin cinawir (Levîathanê nû) dibin bila cinawir bibin, ti carî nikarin civakê ji holê rakin. Ji ber ku di tehlîla dawî de yên wan diyar dike civak e. Yên têne diyarkirin ti carî nikarin şûna yên diyar dikin bigirin.

Jixwe, di roja me ya îro de bi tenê li derveyî civakê ne, di nava wê de jî rastiyeke desthilatdariyê heye heta bi tevahiya çavîyên wê cih girtiye heye. Di tevahiya çavîyên civakê yên di cih de divê komên xweparastinê yên dişibin hev pêkanîna wan heyatî ye. Civakên bê xweparastin, ew civak in ku ji aliyê yekdestdariyên sermaye û desthilatdariyê ve êsîr hatine girtin û mêtîngêhbûne. Tevahiya dîrokê ji klanên heta bi qebîle û eşîran, ji qewm û neteweyan heta bi cemaetên dînî, ji gund û bajaran heta bi her yekeya civakê timî pirsgirêka xweparastinê hebû. Yekdestdariya sermaye û desthilatdariyê mîna gurê li pey nêçîrê êrîşkar e; yên ji xweparastinê mehrûm timî mîna keriyên pez ji hev belawelat dike û bi qasî dixwaze desteser dike.

Ji bo civak bibe civaka demokratîk û hebûna xwe dewam bike, şert e ku herî kêr bi qasî êrîş û mêtinkariyên yekdestdariyên sermaye û desthilatdariyê bi sînor bike ji aliyê çalakî û avabûna xweparastinê xwe amade û fonksiyonel bigire. Ji ber ku dema dirêj wê bi amûrên sermaye û desthilatdariyê re di nav hev de bijîn, girîng e ku mirov nekeve du şaşîyan: Şaşîya yekemîn, mîna cîgerê teslîmê pisîkê dikin, divê mirov ewlekariya xwe radestî nîzama yekdestdariyê neke. Encamên vê yên têkbir bi hezaran mînakî derketiye holê. Şaşîya duyemîn, li dijî dewletê bi parolaya tavilê bibin weke dewletê, hewldana ji bo bûyîna amûrê desthilatdariyê ye. Ezmûnên sosyalîzma pêkhatî di vê mijarê de têra xwe mirov zelal dikin. Ji lewra xweparastineke manedar û kêrhatî, di dîrokê, roja me ya îro û paşerojê de wê bibe hêmanekî şaristaniya demokratîk ku nikare paşguh bike.

Dewleta netewe bi awayekî bingeşîn sîstemeke eskerî ye. Bi tevahî dewletên netewe berhemên şerên li hundir û derve bi awayên cûrbicûr, demdirêj, bêrehm û bi şeweyên cuda hatine meşandin in. Mirov dewleteke netewe bi tenê ya ne berhemê şeran nikare bifikire. Bi tenê di qonaxa damezrandinê de ne, heta ji wê gelekî zêdetir di demên bi sazîbûn û jihevdeketinê de dewleta netewe ji hundir û derve xwe bi zirxekî mîlîtarîst (eskerî) li tevahiya civakê badide. Civak bi tevahî dibe eskerî.

Civaka bê felsefe civaka tayê wê bi heqîqetê re qutbûyî ye. Ev jî tê wê maneyê ku civak bi tenê dibe lod û gidîşeke obje û tiştan. Civaka obje jî ew civak e ku bi tevahî

qabîliyê wê yê parastinê şikiyane, mîna gidîşeke alavan li her cure mêtinkariyê vekirîye. Mirov nikare li felaketeke bi qasî civakeke qabîliyeta xweparastinê jidestayî mezin bifikire. Dewleta netewe civakê bê xweparastin dihêle û bi vî awayî dibe dehemîn hêmana herî mezin a pirsgerêkên civakê.

Desthilatdarî û saziyên dewletê yê ji wan re îdareya sivîl tê gotin, ya rastî weke perdeyekê ser vî zirxê eskerî digirin. Amûrên ji wan re demokrasiya bûrjûvayê tê gotin jî hê zêde diçin bi cîlîya demokrasiyê vê avahî û zêhniyeta mîlîtarîst dinixumînîna propaganda dikin ku sîstemeke civakî ya demokrat lîberal li ser kar e. Mirov heta vê nakokiya fena ya rêveberiya modernîteyê ji hev dernexe, mirov nikare behsa çî siyasîbûneke rast û meşandina siyaseta demokratîk bike. Diyardeya jêre esker-millet tê gotin ev e. Ev diyardeyek e ku ji bo tevahiya dewletên netewe yê çarsed sal avabûne bi vî rengî ye. Di binê tevahiya pirsgerêkên civakî, pêxîrtengî û rizînan de ev rastî heye. Li ser navê çareseriyê ya tê ferzkirin û misêwa tê dubarekirin anîna desthilatdariyên faşîst e (bi darbe, bêdar be, faşîzmên esker, sivîl), ev jî pêdiviyeyeke xwezaya dewleta netewe ye; ev rewşa wê ya herî xweser e ku şêweyê wê îfade dike.

Civak weke koman (malbat, qebîle, mezheb, eşîr, netewe) ji hezarên salan ve hene. Ya pêdivî pê heye ew e, ji bo parastina van komên di şert û mercên modernîteya kapîtalîst de divê mirov şert û mercên wan bi yê modernîteya demokratîk re li hev bîne û heta hewce bike wan ji nû ve ava bike. Bi vî awayî mirov civaka sosyâlîst a demokratîk, civaka ekonomîk, civaka komên demokratîk ên antî-kapîtalîst û antî-yekdestdar dixwe çarçoveya alternatîfa modernîteya demokratîk. Em dubare bikin: ya girîng pîrribûna navan nîne, hebûna cewherî ye. Di vê de zelalbûn yekemîn pêştira bernameya modernîteya demokratîk e. Civakên Rojhilata Navîn ji vê nêzîkatiyê re xerîb nînin. Ya behsa wê tê kirin ew e ku mirov xwezaya civakî ya bi hezarên salan dijîn, bi îfadeyê zaniştî pêşkêşî wan bike. Ev di îradeya jiyana azad û neynika zaniştê de li xwe temaşe kirin û birêvebirin e.

Eşkere ye ku dîroka şaristaniyê bi diyalektîkeke wisa were bimanekirin, analîza şerên niha wê rasttir were kirin. Bûyerên weke şerên eşîr û mezheban têne binavkirin jî, herçiqasî hatibin berevajîkirin jî di vê çarçoveyê de bêne analîzkirin, wê bê dîtin ku têne maneya bergirî û parastina nasname û hebûna xwe.

BEŞA SÊYEM: Di dîrokê de Kurd û Parastina Rewa

A) Li Ser Kurdistanê Têkoşîn, Şer û Teror

Belkî jî rewşa jeoçand û stratejîk a Kurdistanê bûye sedem ku di dîrokê de bibe welatê herî zêde li ser têkoşîn were meşandin, teror - dijawariya ji bo mirovan bi tirsê rêve bibe - û şer were kirin. Piştî çaremîn serdema qeşayiyê (pleîstosen), çanda mezolotîk a li derdora 20 hezar sal berê, pişt re jî çanda neolîtîk (cotkarî û heywan kedîkirin) li herêma navendî ya pêşket - li derdora 12 hezar sal berê - tê texmînkirin herêma îro Kurdistan e. Me sedemên vê yekê di mijarên cûrbecûr de diyar kirin. Ji ber ku bûye navenda çanda herî zêde ya serdema Mezolîtîk û Neolotîk lê pêş ketiye, ji her çar doran komên çanda seretayî dijîn - mirovên dema paleolîtîk - timî berê xwe didin vê herêmê. Piştî pel û pincar berhevkerinê, cotkarî dest pê dike, pê re berhem zêde dibe û heye ku ev yek bi xwe re şênîyên li herêmê zêde dike. Belgayên dîrokî eşkere nîşan didin ku di van deman de li herêmê şênî pir bûne. Bi awayekî asayî, ev rewş dikare car caran rê

li ber şerên li ser zeviyên bi bereket, heywan û nebatan, veke. Îhtimaleke xurt e, şerên bi vê şêwazê yên naveroka wan civakî û aborî pêk hatibin. Dîsa belgêyên di dest de nîşan didin ku ji wê demê hin xirbeyên gundan mane.

Têra xwe mirov dide fikirandin ku di dîrokê de yekemîn têkoşîna ekonomîk û civakî ya berfireh, bi sedemên ravekirina wan mumkîn e, li ser Kurdistanê diqewimin. Bi qasî ku ji tevgerên şênîyan tê fêmkirin, ji başûr Erebîstana îro û ji Efrîka Bakur, ji rojhilatê Îranê û hînê rojhilatê wê, ji bakurê Kafkasan û rojavayê Anatolyayê komên cûrbecûr berê xwe didin herêmê. Mîna ku îro çawa mirov berê xwe didin Ewrûpa û bakurê Emerîkayê, di dîrokê de yekem car refên mirovan ên bi armancên aborî û civakî berê xwe didan Kurdistanê îro ku ji bo mirovatîyê li derdora tevahiya 15 hezar salan rola 'Welatê Rojê' bi cih anî. Bêguman eger welatek ev çend demê dirêj rola welatê rojê bilîze, wê bibe sedem ku li ser, şerên mezin û xwelihervakîşandin bibin. Piştî ku çanda Neolîtîk a li derdora neh hezar sal berê baş tê pejirandin, tevgerêke şênîyan a berovajî dibe. Li gorî agahiyên di dest de hene, em wexta diçin heft hezar sal berê, em dibînin çanda neolîtîk hem fizîkî - tevî mirovên xwe - hem jî çandî - tenê bandor - ji Okyanûsa Atlas heta peravên Çîn Pasîfîk, li bakur heta Sibîryayê, li başûr heta Bakurê Efrîkayê belav dibe. Bi vî awayî wek berê zêde kes berê xwe nade navenda cihê derketina çanda neolîtîkê.

Tê texmînkirin ku li derdora heft-pênc hezar sal (BZ 5000-3000) berê li ser Kurdistanê koma çand û zimanê Aryen reng werdigire, ji civaka klan û qebîleyê derbasî civaka eşîrtiyê dibe. Civata eşîrtiyê bi xwe re hînê zêde koma mirovan a baş hatiye bi rêxistinkirin û çalakiyê tîne. Civatên klan û qebîleyê zêdetir ji 20-50 kesî pêk tên, lê civaka eşîrtiyê bi sedan kesî organîze dike. Ev rewş nîşan dide ku eger pirsgerêkên aborî û civakî dijwar bibin, têkoşîna di nava komên eşîrê de jî dikare gurr bibe. Hin daneyên arkeolojîk ên ji vê serdemê mane - hin gundên bi tevahî hilweşiyayî - didin nîşan ku ev zêdetir ji ber pirsgerêkên navxweyî ne. Li ser çem û erdên bi bereket şênî zêde dibin û çavnebariya cîranan ji sedemên aborî yên şer in. Em dikarin texmîn bikin ku di encama van şeran de sînorê hin eşîran çêbûne. Di vê çarçoveyê de îhtimal heye ku em kokên herêmên eşîran bibin BZ 4000 salan. Çandiniyên hevpar ên mulkên eşîrane û sînorên zozanan ji hev têne kirin. Dîsa em dikarin texmîn bikin ku ziman û zaravayên xweser ên eşîran û çandêke cûrbecûr pêş dikeve. Yekemîn livên govendê û awazên muzîkê, kulta perestîne reng werdigirin. Gelek peykerên vê serdemê yên fîgurên jinê ne, giraniya çanda malbat-dayikê îfade dike. Em vê demê dikarin wek naverok civakî û têkoşîneke armancên wê aborî, tarîf bikin.

Dema BZ 3000-2330, derketin û temambûna şaristaniya Sumer a Mezopotamya Jêr îfade dike. Têkoşîn gihîştine asta şer. Di dîroka mirovatîyê de yekem car nîrxên aborî bi hêzeke eskerî ya berê hatiye plankirin bi darê zorê têne desteserkirin û talankirin. Ev kevneşopî bi vî awayî di dîroka mirov de cih digire. Hêza şer-îqtîdarê di cewherê xwe de hêzeke talanê ye. Li pişt sifetên xwedayetî, pîrozî û qehremantîyê talan û desteserkirin veşartî ne.

Kurdistan yek ji çavkaniyên bingehîn ên derketina vê şaristaniyê ye. Yekemîn destana nivîskî ya hemû mirovatîyê û şaristaniya Sumer Destana Gilgamêş sefereke talanê ya bi ser Kurdistanê kiriye çîrok û çîvanok. Ji yekemîn qral û niv-qehremanên bajarê Ûrûkê Gilgamêş bi rêya jina fahîşe ya sembola şaristaniya bajêr e, bi alîkariya barbarkî bi navê Enkîdo ji bo talanê berê xwe dide Kurdistanê. Ya esas, Enkîdo ji çiyê

dadikeve bajêr bi hêza serdest re li dijî qewmê çiyê 'Kurtiyan' hevkarîyê dike. Ew yekemîn mînaka hevkarîyê temsîl dike. Ji bo dagirkirina welatê xwe pêşengiyê dike. Di berdêla vê yekê de li ser sifreya qral-dewlet hînê jiyana têr xwarin û jinan tê kirin. Biwêja "Kurd çî ji cejnê fêr dike, xulp xulp dew vedixwe" çavkaniya wê ji van deman e. Belkî Gilgamêş bi xwe jî ji qewmê çiyê be. Ji ber ku Gilgamêş tê maneya 'camûsê mezin', 'zilamê mîna gayekî'. Tesaduf nîne ku dîroka Kurdistanê bi van xayînan tijî ye. Sumerî pir zêde hewceyî bi keresteyên daristanan, kevirên verotînê û madenan hebû, ji lewra tim û tim berê seferên wan li bakur bûn. Ya rastîn, şerên îro em di krîza Iraqê de dibînin, mêjûya rabirdû pir bi kurtî û awayekî xulase nîşanî me didin.

Hêzên şaristaniyê yekem car tevî pêvajoya talan, dagirkirin û îstilaya li ser Kurdistanê bûn û vê yekê rengê bûyeran guhert. Talana hêzên dewletbûyî li ser civakên etnîk ên klan, qebîle û eşîran dibin seferên kolekirinê. Têkoşînên di demên berê de ji bo xweparastinê, zevtkirina çeman û erdên bi bereket bû, lê di dema şaristaniyê de têkoşîn di serî de bi armanca kolekirin û talanê tê kirin. Êdî mirov bi awayekî bi plan tê kuştin û êsîrkirin. Her weha heye ku hatina herêmê ya ji çar aliyên û birina çandê ya der ve dewam dikin. Berhemên arkeolojîk ên ji Hûriyan mane, şer û têkoşînên civakî rohnî dikin. Nîzamê wan ê parastinê, çîrokên wan yê qehremaniyê, hebûna têkoşîn û şeran îspat in. BZ di salên 2000 de timî ji Îran, Kafkasan, Anatolê û Erebaştanê komên dagirker êrîşî herêmê dikin. Bircên bajêr ên Sumeran û kelehên Hûriyan bi armanca parastinê hatine lêkirin. Ji ber ku çiyayên bilind jî rola beden û kelehên difîzin, pir bi awayekî xweza xwe avêtine bextên wan. Ji lewra mirov dikare bibêje çiya baregehên parastina etnîka Kurd in. Pêşiyên Kurdan li dijî dagirkerî, talan û xirabiyên ji çar aliyên ve bi ser wan de dihatin ji bo xwe biparêzin çiyayên li seranserê Kurdistanê ji xwe re mîna beden û kelehên xwezayî kirine mesken û cihê sitarê. Dûr nêz bi sedema vê rastiya dîrokî zêde nekarînin li deştan şaristaniyê pêş bixînin. Ji lewra çiya û Kurd heman tiştî îfade dikin.

Em BZ di demên 2000-1000 de dibînin li dagirkeriyên ser Kurdistanê hin hêmanên nû beşdar dibin. Qraliyeta Hîtîta li Anatoliya Navîn tê damezrandin û Îskîtên li Kafkasan ku wek barbar têne bi navkirin, hem li dijî şaristaniya Hûrî-Mîtanê, hem jî hînê li Başûr li dijî bajarên dewlemend ên Babîl û Asûran pêvajoyeke dagirkirinê didin destpêkirin. Dîsa jî yê herî tengav dibin komên ku pêşiyên Kurdan e. Ji ber ku berê tenê ji Başûr dewletên Sumer-Babîl-Asûr êrîş dikirin, lê li van êrîşan ji bakur êrîşên dewleta Hîtîta û gelek komên şerûd ên barbar ên Îskîtan jî zêde dibin. Ji Îranê qebîleyên Pers û ji rojava jî komên etnîk ên Lûwîyan beşdarî van êrîşên tengavkirinê dibin. Ji ber ku Kurd û Kurdistan li qadeke dewlemendiyê diafirîne, hem jî derbasoka şaristaniyên nû têne avakirine, tam dualîteyekê teşkîl dike. Ji bo karibin bijîn hem li ber xwe didin, hem jî hevkarîyê dikin. Berxwedan û hevkarî bi hev re pêş dikevin. Tebeqeya jor a hiyarerşîk timî serî li rêya hevkarîyê dide, lê beşên li jêr timî li ber xwe didin û têdikoşin.

Begîtiyeke Kurd di belgeyên nivîskî de BZ di salên 1600 de (muhtemel li Elbaştan îro hatiye avakirin) weha bang li sazûmankarê yekemîn ê Hîtîtan prens Atîna dike: "Kuro rezîl, me tu mezin kirî, tu li wir kirî beg, ne ji bo tu keriyên xwe yê şer bînin ser sînorên me û her roj me bêzar bikî, hêjayî sozên xwe be." Em ji van gotinên nivîskî wer fêr dikin ku Qraliyeta Hîtîta a di bin tesîra Hûriyan de pêk hatiye, êdî hêdî hêdî mezin dibe û ji bo qewmên Hûrî-Mîtanîyan dibin xeter û tehlûke. Dîsa qralê navdar ê Hîtîtan Şûpîlûlûmma ji qralê Mîtanîyan Matîwaza re welê dibêje (BZ li derdora 1300an): "Ez qîza xwe didim te, êdî tu kurê min tê hesibandin. Careke din isyan neke. Nerehetiyê

çêneke. Li welatê xwe yê xweş li kêfa xwe binere. Ez li pişta te me." Tevî şerên di navbera wan de diqewimin, em dibînin çawa bi zewacên siyasî aştî û xizimiyê datînin.

Di vê demê de hêza xeternak a Asûran derdikeve holê, ji lewra hewceyî bi hevgerîna Hîtî-Mîtaniyan çêdibe. Ya hînê balkêştir ew e ku melîkeya navdar a Misrê Nefertîti ji Mîtaniyan e. BZ li derdora salên 1500 demeke bi liv û lebat a dîrokê ye, em dibînin bi qasî peymanên siyasî û dîplomatîk şerên dijwar jî diqewimin. BZ di salên 1596 de Babîla navdar bi şirkatiya Hîtî û Hûriyan tê dagirkirin. Şer û aştîya navdar a Kadeşê tê texmînkirin ku BZ li derdora 1280 pêk hatiye. Tê texmînkirin ku Hz. Îbrahîm ji Nemrûdê Ûrfayê di salên 1650, Mûsa jî ji Fîrewnê Misrê BZ di salên 1300 de reviyaye. Hemûrabiye navdar BZ di 1750 de jiyaye. Di van deman de ku sedsalên şer û aştîyê navend Kurdistan e. Kurdistan welatek e, şer ji ser kêm nabe.

Dema BZ li derdora 1000-330î, ji bo şaristaniyên navenda wan Mezopotamya dibe qonaxeke mezin a dawî. Wek hêza diyarker a dîrokê împaratoriya Asûr li ser sahneyê ye. Di hevrikiya navbera Babîl-Nînowa de pêşengî dikeve destê Nînowayê. Asûrmar bi çavsoriya xwe ya li dijî cîranên xwe navdar dibe. Gotinên mîna "ji serê mirovan dîwar lêkirin, birc û beden avakirin" taybetî û navekî din ê împaratoriya Asûr in. Seferên şer ên herî bêrehim li nava Kurdistanê, li dijî Sûriye û Misrê têne kirin. Bandora xwe heta rojavayê Anatolyayê belav dikan. Di vê demê de Hîtî - BZ di salên 1200 de ji aliyê Frîgyayê bi koka xwe Trakyayê - têne belavkirin, di şûnê de li başûrê Torosê qraliyetên piçûk ên bajaran têne avakirin. Li Kurdistanê îro li herêma Botanê berê konfederasyona Naîrî (bi maneya nehîr-şet e) - texmînî BZ di salên 1200-900 - û paşê bi belavbûna wê re dewleta Ûrartû (BZ 875-606) tê avakirin. Asûrî pir dijwar êrîşan dibin ser dewlet û begtiyên piştî Hîtîtan hatine avakirin. Di serî de fîgurên li ser keviran hatine verotin, gelek bermahî dîmenên şer zindî dikan. Di şeran de serjêkirin û hilkirina serê mirovan dibe pir rêbazeke normal. Dîsa ji sedemên herî girîng ên şeran, kereste, maden û zevtkirina rêyên bazirganiyê ne. Ûrartûyan karîbûne van êrîşan rawestînin. Xuya ye di xweparastin û bergiriyê de serketî bûne.

Di vê demê de hînê li rojhilat Med, li Kurdistanê Îranê ya îro ji mînaka Ûrartûyan sîd werdigirin û hebûna xwe bi hêz dikan. Dizanin hewce ne ku hebûna xwe ya siyasî xurt bikin û ji bo vê yekê jî li dijî seferên Asûriyan ên rojhilat radiwestin û bi vî awayî pişta xwe qewî dikan. Ya rastîn, di dîrokê de 300 salên navdar ên berxwedan û amadekariyê, xurtbûna Ûrartûyan û dema wan îfade dike. Têkbirina Asûriyan, wek îro Iraqî DYE têk bibin. Ji lewra amadekariyên xurt û taktîkên nû hewce dikan. Di dawiyê de fermandarê Medan ê navdar Keyakser tevî muttefîkê xwe yê Babîlî Nabûkadnezar Nînowayê hildiweşînin û dawî li hebûna wê tînin. Medên BZ di salên 612 de derketin ser dika dîrokê, karîbûn avahiyeke siyasî a nêzî împaratoriye (texmînî BZ 715-550) li Ekbatanê - Hemedana îro - pêk bînin. Di vê pêkhatinê de xusûsiyet û taybetiyên Kurdayetiye xurt in. Ji bakur êrîşên Îskîtan, ji başûr û rojhilat jî êrîşên qewmên xizim ên Persan bi hêzbûna wan asteng kir. Îxaneta fermandarê navdar Harpagos û hevkeriya wî bi Persan re, bû sedem hêza îqtîdarê bikeve destê biraziye Qralê Medan Kîros yanî destê hiyareşiya qebîleyên Persan.

Împaratoriya Persan dewama Medan e. Mîna ku dewleteke hevpar be. Dîsa jî bi piranî navenda şer di bin dagirkeriya Îskît de Kurdistan e. Mirina Kîros bi xwe jî di şerekî li ser axa Kurdistanê de pêk tê. Bi sedema êrîşên barbar ên ji bakur tîn, împaratorî wek herêmeke ewle ber bi Başûr-rojavayê Medyayê ve dişemite. Darûs

(Darayê Mezin; BZ 520-485) sefereke mezin dibe ser Îskîtan ji bo vê belayê ji kokê ve bi dawî bike. Seranserî Anatoliyayê ji du sed salî zêdetir (BZ 530-330) di destê Med-Persan de şekil werdigire. Li gorî rêzê hebûna siyasî ya Frîgya, Lîdya û Lîkyayê bi dawî dikin û li hemû peravên Egeyê bajarên têne damezrandin digirin bin destê xwe. Mirov dikare bibêje; Kurdistan (Medya) di vê demê de li ser rêya şaristaniyê digihîje jiyaneke bi aram. Bi sedema xurtbûna malbata bavikanî, tevna xurt a eşîrên medan, ew di nav artêşa Persan de jî dikir xwedî cihekî cihêwaz. Bi zevtkirina Misrê jî (BZ 525) navenda bingehîn a şaristaniyê dibe herêmên Med û Persan. Babîl bi statuyeye niv-hewce paytextbûna xwe ya çandî ji bo şaristaniyê dewam dike.

Dîrok nîşan dide ku arîstokrasiya Helen û Makedon dibe xwedî arzûyekê, dixwaze Anatoliyayê bi tevahî zevt bikin, dawî li tehlûkebûna Med-Persan binin û bi vî awayî dest deynin ser dewlemendiya berê hîç nedîtine. Bi şev û rojan xeyala vê yekê datînin û guftûgoyên wê yên siyasî dimeşînin. Hemû hemfikir in ku di vî warî de serketin karekî mezin ê îlahî ye. Mutefekîrê mezin Arîsto (BZ 385-320) vê bîr û baweriyê dixwe serê şagirtê xwe Îskenderê Mezin ku kurê qralê Makedonî Filîpos e. Bi ihtimaleke mezin, Arîsto xistiye serê Îskenderê Mezin ku ji bo mirovên Rojhilat mîna heywanan bibîne û bawer bike mîna moriyan pelixandin heq kirine. Îskender di vê hewayê de li ber destê mamosteyê xwe perwerde dibe û ji ber ku bavê wî tê kuştin di temenekî ciwan de şûna wî digire. Îskender di destpêkê de yekîtiya Helen pêk tîne û paşê nifşên Makedoniyan li dora xwe dicivîne û seferên xwe yên Rojhilat ên pêvajoya dîrokê biguherine dide destpêkirin. Mîna Îskenderê Mezin bersiva Darûsê Mezin dide. Wek tê zanîn, bi seferên xwe yên mîna brûskê, mirov mîna moriyan di bin pê xwe de pelixandin û ta Hindistanê çemê Ganjê çû. Cihekî zevt neke nahêle. Şerê wî yê herî navdar li Gavgemala (BZ 331) li derdora Hewlêra îro li Arbelayê diqewime. Împaratoriya Persan di nav şerê mezin de dikeve. Wexta vedigere paytexta çandê ya wê demê bajarê Babîlê, li gorî nav û dengê xwe xebatên xwe dewam dike. Wek sembola senteza Rojava-Rojhilat deh hezar şervanên Balkanî û deh hezar keçên esîlzade yên Med û Persan bi yek carê bi hev re dizewicîne. Keça qral Darûsê ÎI. ku têk dibe ji xwe re dihêle. Hîne xwe amade dikir êrîşê bibe ser Komara Roma ya li rojava hildihat, ji kelmêşên çiravê mîkrop wergirt û bi nexweşiya tayê di temenekî pir ciwan de mir.

Li Kurdistanê şopên Îskender pir in. Navê Bedlîsê ji fermandarên wî Ballîs ma ye. Mirov dikare bibêje mîna gerîlla di çiyayên Zagrosê re derbas bûye. Dikare were gotin; Îskender di eskertiyê de niv-xwedayek bû. Bi van seferan Kurdistan bi dualîteyê nû re asê û tengav dibe. Kurdistan dibe navenda şerên navdar ên Rojhilat-Rojava. Li Îranê piştî Persan împaratoriya Partan a tê avakirin (BZ 250-216) û qraliyetên Helen ên piştî Îskender jî ava dibin, navenda şerê wan dîsa Kurdistan e. Qraliyetên Ermeniyan jî dikevin pêvajoyê. Mafê fetihkirinê wek bingehê gelan be her tim dest diguherîne. Peravên Dicle-Firatê bi keleşan tijî dibe. Hemû bajar bi birc û keleşên xwe di rewşa parastinê de ne. Dîsa jî di dema qraliyetên Helen de qraliyeta Komagene (navend Samsat), Abgar (navend Êrfa) û Palmîra (navend Palmyra) qîmeta wan zêde dibin. Berhemên neqane yên senteza Rojava-Rojhilat diafirînin. Dem ji aliyê zêhniyetê ve hem ji berê û hem jî ji paşê cuda ye. Mirov dikare wek demeke rohnî ya şaristaniyê binirxîne. Bandora Îran (Part) û Helen di zikhev de dimeşe. Danûstendina çandê bi qasî ya bazirganiyê geş û zindî ye.

Piştî Hz. Îsa şagirtên wî yên ji terora Romayê reviyên, rawestgehên wan ên yekemîn dîsa herêmên mîna deriyên Kurdistanê bajarên Antakya, Ûrfa û Nisêbînê ne. Mirov dikare bibêje, demek dest pê dike, terora dînî û siyasî digihîje qonaxêke nû. Împaratoriya Romayê herî dereng PZ di salên 50 de hemû Anatolya, Sûriye, Îsraîl û Lubnan zevt kiriye û peravên Firatê derbas kirine. Piştî ku Îsa li çarmîxê tê xistin, komên Xirîstiyaniyê ku nû derdikevin, xwe dispêrin berqefên çiyên, şikeft, stargehên binerdê û çolan. Dem û jiyaneke nîv-veşartî dimeşe. Terora siyasî, belkî jî yekem car li ser bawermendên Xirîstiyaniyê tê ceribandin. Ji ber vê, çiyayên Kurdistanê dibin navendên yekemîn ên star û xweparastinê. Împaratoriya Romayê ya hemû qraliyetên Helen zevt kirine êdî xwe spartiyê sînorên împaratoriya Part. Fermandarê navdar ê Romayê Crasûs wexta mirî tê zevtkirin (PZ di salên 50 de) Part û Ermen ji kêfa re cejnê dikin. Serê Crasûs bi rojan tê teşhîrkirin. Cih dîsa bajarê Kurdistanê Ktesîfon e.

Piştî sedsala 3. dora şer a împaratoriya Roma û Sasaniyan e. Di dîrokê de şerên herî dijwar dîsa di ser Kurdistanê re dibin, sînor geh Firat geh Dicle ye. Bajarên mîna Amed û Nisêbînê gelek caran têne xirakirin û dest diguherin. Kurdistan timî tê parçekirin. Li cihekî welê, talan û şîdeta di hinavê şaristaniyê de timî vedirşe, wê çawa pêşketinê bibe. Li çiyê jiyên bi awayekî kom bi kom dewam dike, navendên bajaran jî biryargehên dagirkeriyê ne. Sînorê di navbera civaka etnîk û civaka eskerî de pir eşkere zelal dibe. Bazirganên di navbera herduyan de, di navbera dagirker û komên etnîk de dibin xelegeke navberê. Di sedsala 4. û 5. de ji ber şerê dewamî yê di navbera her du împaratoriyan de li herêmê pêvajoyeke tarî diqewime. Tenê xebatên propagandayê yên komên Xirîstiyân û Manî yên di bin tirsê de çalakiyêke ciddî ya civakî ye. Mirov dikare hilweşîna Palmîra, Abgar û Komagene wek destpêka pêvajoya tarî binirxîne. Êdî niqrîskên dawî yên koledariya klasîk diavêjin.

Xirîstiyantî mizgîniya dema nû dike û baweriyê dide ku wê bi qraliyeta îlahî piştî tarîbûnê rohnîbûnê were. Îdeolojiya rizgariyê hatiye çêkirin. Artêşa rizgariya civakî hatiye damezrandin. Her du împaratorî jî ji hundurê xwe ve hildiweşin. Ji der ve, bi êrîşên dijwar ên etnîsîteyê Roma berê parçe dibe û beşekî wê hildiweşe. Wek Romaya duyemîn împaratoriya Bîzans li pey Mezopotamyayê ye. Wexta li vê rewşê şerê di navbera mezhebên Xirîstiyantiyê de jî zêdebûn, mîna roja me ya îro cihêbûnek wek a Elewîtî û Sunnîtiyê pêk tê. Şerên mezhebî û dînî jî êdî tevî şerên siyasî bûne. Têkoşîna civakî di bin navê dîn de tê meşandin, şerên etnîk jî rengên qewmî werdigirin. Papazên Suryaniyan, nameze yên Nestûriyan mîna şervanên zanîn û agahiyê ne. Bi şerên eskerî-siyasî re şerên mezhebî û dînî dimeşin. Pêvajoyê, bi çavrebûn û bendewariya Mehdî, Mesîh û peyxemberên axir zeman derbas dibe.

Hiz. Mûhammed di bêhnkirina demê de xwedî qabîliyet e. Baweriyê wî pir zêde dibe ku pexmeberê çav li rêya wî ye û bendewariya wî tê kirin, dibe ku ew be. Ji nav qebîleyên Ereban ên di nava xwe de şer dikin û di tariya cehaletê de ne, mîna rojê hiltê. Ji hatina Esr-î Seadetê re hindik maye. Sedsalên 6. û 7. sedsalên derketin û belavbûneke mezin ên Îslamê ne. Heq tê, batil têk diçe. Roj hiltê, tarîtî radibe. Artêşên Îslamê li pey hev diçin seferan û gelek deveran fetih dikin. Pir naçe xwe ji başûr dispêrin deriyên Kurdistanê. Şer êdî ne ji bo xanedan û qralan, ji bo dîn û Îslamê dikeve rojevê.

Fethên Îslamê piştî têkçûna li Qadisîyê di sala 642 de giraniya xwe da ser Kurdistanê. Bajarok bi bajarok pêvajoya Îslamîbûnê dest pê dike. Îranî bi mezhebê Şîa hewl didin cudabûna xwe biparêzin, Kurd jî di Zerdestiyê de israr dikin û beşek jî pir

lawaz bi Elewîtiyê hewl dide hebûna xwe ya etnîk dewam bikin. Ya rastîn, Kurdîtiya sunnî, Kurdîtiya teslîmbûyî û îxanet kiriye.

Peyva Îslamiyetê, her çend aştiyê bi ber guhê mirov bixîne jî, di bingehe wê de îdeolojiyê netewî ya Ereb a şer e. Mîna globalîzma îro dixwaze li gelemperiya dunyayê global bibe. Cîhad îbadeta herî mezin e. Li ser rêya cîhadê (şer) her tiştê tu fetih bikî yê te ye. Yê têkçûyî tu dikarî bikî kole. Tu yekser dikarî dest deynî ser jinan. Wek şêwaza eskerî ya roja me ya îro qîma xwe tenê bi fethên eskerî nayne. Li ser ên fetih dike, di hemû warên civakî, ekonomîk û nîrxên baweriyê de serdestî û kontrolê pêk tîne. Herî zêde di serweriya zêhnî de giraniya xwe nîşan dide. Wek îdeolojiya Îslama feodalîzmê bi îdîa ye hemû civaka Rojhilata Navîn ji nû ve bi serûber bike. Têgihîştina ummeteke xwedî yek bawerî û yekgirtî, li pey xwe hîmê civakî yê împaratoriya Îslamê amade dike. Îdeolojiya yek xwedayî ku bi hostatiyêke pir mezin hatiye afirandin, ya rastîn bingehe îdeolojiya sultaniya bi tenê otorîte ye. Îslamê li jor sultan û li jêr bawermend pir bi hostayî afirandine, belkî jî li dunyayê teoriya herî baş a feodalîzma navendî ye.

Etnîsîteya Ereb a ji serdema Sumeran bi ti awayî ji nîvgirava Erebîstanê derneketibû bi Îslamê di dîrokê de yek ji pêngavên mezin dike. Bi têkbirina Sasanî û Bîzansiyan tîna xwe ya hezar salan a ji bo îqtîdarê dişikîne. Medeniyeteke feodal a bi heybet ava dike. Emewî (PZ 650-750) û Ebbasî (PZ 750-1258) lûtkeya împaratoriya Ereb temsîl dikin. Pir bi xurtî li ser Kurdistanê belav dibin. Heta qûntara çiyayê Toros û Zagrosê diçin. Komkujiyên pir mezin pêk tên. Îskenderwarî û bi awayekî Heccac dimeşin. Dikarin heta Kafkas, Hîndîkûş, Pîrene û keviyên Stenbolê belav bibin. Em wexta PZ digihîjin salên 1000 Îslamiyet êdî gihîştîye lûtkeyê. Ya BZ di salên 1000 de qebîleyên Îbranî kirin, qebîleyên Ereb jî PZ di salên 1000 de dikin. Ji qebîleyên Tirk-Oxizan li pey hev Selçûkî û Osmanî tên. Li ser navê Îslam û sunnîtiyê seferên herî mezin ên dawî, sultanên bi koka xwe Tirk dimeşînin. Di dema Selçûkî û Ebbasiyan de dîsa bi awayekî klasîk xeta şer di Kurdistanê re derbas dibe. Hêzên sultaniyê û Bîzansê beşekî mezin şerên xwe bi zevtkirin û paşvedayîna bajarên Kurdistanê dimeşînin. Îslamkirina Kurdistanê temam dibe. Sultanê Selçûkiyan Alparslan bi şerê Melazgirê yê di 1071 de hêzên Bîzansan ji Kurdistanê diavêje. Her çend di navbera Eyyûbî û begtiyên Tirkan de şer hebû jî, şaristaniya Îslamê dîsa jî pêş dikeve. Li bajarên mîna Êrfa, Mêrdîn, Amed, Sêrt, Meletî û Elezîzê Îslam dikeve pêş. Çanda Îslamê hebûna Xirîstiyân, Suryanî û Ermeniyan dixîne rêza duyemîn.

Di sedsala 13. û 14. de êrîşên Xaçperest û Moxolan li herêma rê li ber qirkirin û mirina mîna kuliyan vekir. Koçberî û xwe vekişandinan çiyên dewam dike. Herêma dîsa diçelqe û tevlihev dibe. Xeta şer û parçebûna kevneşopiyê vê carê di navbera Sefewiyên navenda wan Îran û Osmaniyên navenda wan Anatol û Balkanan de pêk tê. Mîna ku dualîteya Bîzans û Sasaniyan xwe nû dike. Bi serketina li Çaldiranê ya Yawiz Selîm di 1514 de - bi beşê sunnî yê Kurdan re - , sînorê klasîk ê rojhilat herî li rojhilat tê xêzkirin. Hîmê parçekirina Kurdistanê ku heta roja me ya îro dewam dike, tê danîn. Her çend li keviyên sînoran ber bi hundur ve hin êrîş bêne kirin jî bi peymanê Qesr-î Şîrîn a di sala 1639 de parçekirina Kurdistanê ya heta îro dewam bike di navbera hêza Anatolê û hêza Îranê de bi awayekî fermî tê xêzkirin û naskirin. Mezopotamya û piraniya Kurdan di nav sînorên împaratoriya Osmaniyan de man.

Di navbera Osmaniyan û hukûmet, begtiyên Kurd de mêzînek heta serê salên 1800 heye û ev li gorî demên berê rê li ber jiyaneke aram vedike. Şaristaniya Îslamê li

ser sunnîtiyê pêş dikeve. Kurdên Elewî û Zerdestî yên têkoşer bi awayekî nîv-serhildan neçar xwe vedikişînin serê çiyân, zozan û baniyan. Ji ber tirsê Yawiz Selîm a ji Sefewîyan di dema sedrezamtiya Kûyûcû Mûrad Paşa de çil hezar Elewî bi saxî dixin bîran û her weha darvekirina Pîr Sultan Ebdal, mînakên herî bêrehim ên vê terore ne, ku şop hîştine. Hîne berê jî tevgera bi pêşengiya Şêx Bedreddîn hebû. Bi têgihîştineke komîn li nîzamekî digeriya, li komkujiyê qewimî û darvekirina Şêx ji mînakên girîng ê vê terore ne. Li dijî zordarî û xizantiyê, li dijî eskertiya îcbarî û berhevkirina bacê bi darê zorê serhildana Celalî pêk hat. Pelixandina vê serhildanê jî dide nîşan ku arîstokrasiya Îslamê çawa dikare pêla terore dijwar bike. Terora Osmaniyan herî kêr bi qasî êrîşên ji der ve tîne bêrehmin.

Tevî vê yekê, pirî caran welîhdên bira tîne kuştin û sedrezam tîne darvekirin, ev jî ji çalakiyên terore ne. Di dema Osmaniyan de Îslam bi şîroveya fermî Sunnîtiyê teroreke dijwar û zêde dimeşîne. Li dijî Tirkmenên li çiyê jî timî seferên terore pêk aniye.

Kurdistan ji serê salên 1800 heta hilweşîna împaratoriya, bi giranî dema xwe bi serhildan û seferên tepisandinê derbas dike. Sedsala 19 bi tevahî sedsala serhildan û tepisandinê ye. Di vê sedsalê de Ermenî û Suryanî bi bandora mîsyonerên Îngilîz û Fransî navbera xwe bi împaratoriya re xira dikin. Li ser vê yekê, hejmara seferên tepisandinê jî zêde dibin. Di dawiya sedsalê de û di destpêka sedsala 20. de ev xelkên kevnare yên dîrokê hema hema tîne ber qedandinê. Netewparêziya kapîtalîzmê sor dike hêdî hêdî berhemên xwe yên bi jehrîn, dide. Ji ber ku dîne Kurdan cuda bû û serhildanên wan berfireh bûn, li heman aqîbetê rast nehatin.

Şerê dîn û mezheban di serdema navîn de herî kêr bi qasî şer û pevçûnên di serdema seretayî de texrîbkar şopa xwe hîştin. Eşkere ye ku şaristaniya li Kurdistanê wê bi sedema van şer û pevçûnan pêş nekeve. Etnîsîteya hebûna xwe timî di berqefên çiyân de diparêze û biryargehên dagirkeran ên li navendên bajaran wê nikaribin di nav têkiliyêke diyalektîkî de bin. Her parçe di nav paşverûtî û îzolekirina xwe de hema bêje difetise. Eger rûyê Îslamê yê selam - aştiyê - hinekî were kolan, wê baş were dîtin ku di binî de hêza îstîsmarker û zordar a hezar salan heye. Sultan û bendeyên xwe bi her cure sifetên îlahî, rejîmeke kedxwar û zordar a bi ayet û hedîsan nuxumandî rêve birin. Eşqîyayê li çiyê rûyekî xwe yê hişk û vekirî heye, lê yê li bajêr bi cubbe, şaşik û dev nuxumandî heman zordarî û îstîsmarkariyê bi erêkirina îlahî dimeşîne. Cudahî ne di cewher de, di şekil de heye.

Li ser Kurdistanê têkoşînen civakî yên ji dema neolîtîkê bi xwe re şerên koletiyê anîn, bi serdema navîn a feodalîzmê re ev şer û terore hîne diwartir bûn. Di vê çarçoweyê de tevî van hemû şer û teroran, pir hêja ye ku gelê Kurd heta îro karîbûye hebûna xwe biparêze. Bi qasî şaristaniyên pêşketî û bi hêz nebe jî têkoşerî û berxwedana etnîsîteyê tevî hemû qusûrên xwe, hêmana bingeîn e ku gelê Kurd di van pêvajoyên bêeman de gîhandiyê îro.

Piştî belavbûna împaratoriya Osmanî Kurdistan hîne zêdetir parçe bû û ket nav şidet û diwariyê. Îngilîstan û Franse wek hêzên nû yên mêtînger û emperyalîst di nexşeya Rojhilata Navîn de li ser Kurdistanê sînoren Komara Tirkîyê, Şahiya Îranê, monarşiya Iraqê û serweriya rêveberiyên Sûreye-Franseyê xêz kirin. Ya rastîn, ev xet li ser Kurdistanê ferz kirin. Tebeqeya jor a Kurdên hevkar di bin rejîmên nû de berjewendiyên wan gelekî teng bûn, ji lewra bi hewesên berê yên otonomiyê û piranî bi

tevdanê, serî rakirin, vê yekê jî bi xwe re teror dijar kir. Serhildanê pêk hatin, ji xurtkirina daxwazên netewî û demokratîk dûr bûn. Ji ber ku feodalên Kurd ên hevkar rewşa xwe ya berê ya cihêwaz ji dest dabûn û ji van rejîmên nû para xwe dixwestin. Rejîmên nû yên ketibûn bin tesîra îdeolojiya netewparêz a xwe dispêre kapîtalîzmê bi fanatîzma dewleteke unîter, yek ziman û yek netew radibûn, ji vê yekê jî para Kurdan ji her demê zêdetir înkâr, zordarî, di dema serhildanê de komkuji û asîmîlasyona bi zorê diket. Kurd bi van polîtîkayan di tariya serdema navîn de dihatin hîştin. Kurd tam xistibûn cendereyê. Mirov dikare bibêje; li dunyayê piştî Cihûyan di çarçoveya herêmê de herî zêde terora netewparêziya şoven, li ser etnîk û hebûna Kurd hatiye meşandin. Kurd ji ber ku ji aliyê xayînên xwe yên hevkar di nav paşverûtiya feodalîzmê de hatin terikandin û nekarîna maneyê jî bidin tevgerên demokratîk ên netewî yên hemdem, di sedsala 20. de rewşa Kurdan bû yek ji rûyên kirêt.

Tirkîyê li Kurdistana kir bin serweriya xwe, polîtîka bi fermî dimeşand jê re digot 'tevgera lehiyê.' Di ku re derbas bûbûya divê bipelixa û ev yek wek polîtîkayê 'baş' hatibû qebûl kirin. Di vê de êşa wendakirina împaratoriya jî hebû. Hîç nebûya, divê parçeyên mayî ji sedî sed bihatana helandin. Qedexeya zimanê zikmakî bi awayekî li ti devera dunyayê û wek li cem ti rejîmê nehatibe dîtin, rejîma 12 Îlonê pêk anî. Li têkoşînên civakî yên hezarsalan, şerên mêtîngerî, dagirkerî û îstîfayên bêrehim, perdeyê reş hatibû zêdekirin ku bi ser hemû nîrxên Kurdîtiyê ve hatibû kirin. Eger wêje û ilmê civakî li ser jiyana Kurdên di bin statuya Komara Tirkîyê de pir lêbikolin tenê dikarin xwe bigihînin hin rastiyan.

Şahiya Pehlewî ya li Îranê wek xanedaniya împaratoriya mezîna bû, kiryarên wê ji yên komara Tirkîyê cuda nebûn. Ji serhildana Simko Îsmâil heta Komara Kurd a Mehabadê tevgera Kurd a xwe dubare kiriye, bi heman sedemên îdeolojîk û çînî li tasfiyekirinê qewimandine. Di dawiyê de rejîmeke terorê ya xwedî helwestên netewparêz ên faşîstî xweser li sedsala 20. ferz kirin. Li ser Kurdistana Iraq û Sûriyê, kiryarên Îngîlistan û Fransaya xwe spartibûn xanedanên hevkar ên Ereba, bi heman awayî rejîmên zordar û kedxwar ferz kirin.

Di sedsala 20. de ya bi serê hebûna Kurd anîn mînakê wê li ti deverê dunyayê nîne. Polîtîkayek dimeşandin, mîna ku Kurd heywanek be xistibin qefesê û kedî dikirin. Ji ber ku ti îşaret nebûn Kurdan ji mirovan dihesibînin. Polîtîkayên mêtîngeriya yên li Efrîkayê têne meşandin jî ji Kurdan re zêde hatibûn dîtin. Bi awayekî hemdem zordariya mêtîngerî, netewî û etnîk bi şewazên siyasî, ekonomîk, civakî, huqûqî û heta eskerî ji bo Kurdan zêde hatiye dîtin û li ser wan nehatiye meşandin. Tine dihesibîne (serokwezîrê bi navê R. T. Erdogan dibêje; "Eger tu xwe Kurd nehesibîni pirsgirêka Kurd nîne", ya rastî vî serokwezîrî rastiya dewleta veşartî-kûr baş ji ber kiriye û dipeyive) Têgihîştin ev e; "Tu xwe çendî ji mezheb û netewê serdest bihesibîni û xwe tune bibîni, tê werî qebûl kirin", ya rastî, ev yek ji şewazên herî xeter ên faşîzmê ye. Cureyê terora li dijî Cihûyan eşkere û vekirî bû. Cureyê înkârê, veşartî û tarî ye. Terora li dijî Kurdan tê meşandin, li cihe em jê re bibêjin 'terora reş'.

Di dawiya sedsala 20. de û di serê sedsala 21. de herêm li bandora DYE baş vebû, pê re polîtîkayê pir bi nakok û xeter li Kurdistana tê meşandin. Li aliyekî federeya Kurd, li aliyê din jî tasfiyekirina PKK'ê û Kurdên li parçeyê mezîna Tirkîyê, em şerê tê meşandin û encamên wî ti car nikarin bêyî DYE û YE bifikirin. Gengaz e ji lîstika Îsrâil-Filîstînê wêdetir li Kurdistana û cîranên wê werin lîstin. Li polîtîka têkoşîn, şer û

terorê mirov dikare sifetê 'hovîtiyê' zêde bike. Di ti zeman û mekanê dîrokê de polîtîkayên ev çend hov li ser komên mirovan nehatine meşandin û mînakên wê nînin ev çend polîtîkayên hovane yê hatibin spartin şîdetê ev qas vedizî û bi plan.

Divê ez tavilê bibêjim ku em nikarin polîtîkayên şer mîna berê bi vegotinên bi îmhakerî, înkâr û mêtingeriya Tirk, Ereb û Fars rave bikin. Îzaheke bi vî rengî wê pir kêr bimîne û dikare me bigihîne encamên şaş. Rastî hînê dorfirehtir bi sîstemên civakî û dîrokî ve têkildar e. Bi heman awayî vegotinên wek 'ji kiryarên li Kurdistanê dewletên Tirk, Ereb û Fars berpirsiyar in' vegotinên pir mucered û gulover in. Ji îzahkirina rastiye pir dûr in. Çawa ku tê bawer kirin li naverastê berjewendiyê dewlet û netewa Tirk, Ereb û Fars jî nîne. Netew-dewlet bi xwe sifet e; tarîfeke îdeolojîk e, rastî bi xwe nîne.

Dewleta netewan nabe. Heta di maneyeke teng de dewleta çînan jî nabe. Dewlet herî kêr kevneşopiyê pînc hezar salî ye. Mîna guloka agir-berfê gindiriye heta roja me ya îro hatiye. Parçeyê gelek beşan bûye; hin etnîsîteyan pir û hinekan jî hindik bi kar aniye, yê bi kar anîne jî hemû etnîsîte nebûne, hin komên çînî û hiyarerşîk jê sûd wergirtine.

Belkî jî netew û etnîsîteya Tirk, Ereb û Fars jî bi qasî Kurdan ji dewletê kedxwarî û zordestî dîtine. Êşên Tirkmenan kişandin, serhatiyên Bedewiyan, rastiya xulamên ji tiştên Kurdan dîtî kêmîtin nînin. Eger em bibêjin kêr e emê xwe bixapînin. Jixwe pîrsa kîjan Kurd jî pir girîng e. Berpirsiyarê mezin ê polîtîkayên şer feodalîteya Kurd e. Taximê beg, mîr, hecî û xoce ne. Eger serhildanên provokatîf û paşê teslîmiyeta wan a rezîlane ya ji armanc û hedefeke ciddî dûr li ser navê gelê Kurd ê kedkar û xizan nabûya, ti dewletparêz û netewparêzê Ereb, Kurd û Tirk nikaribûn ev polîtîkayên heyîn îcad bikin. Ji lewra eger Kurdê li hêmanekî neyênî yê stratejîk bigerin divê di nav xayînen xwe de bigerin û bibînin. Hem jî divê li her derê û li cihê, bi her armanc û rêbazê. Ji ber ku ev ji bo berjewendiyên xwe yê rezîlane, bi lîstikên trajediya Îsraîl-Filîstînê jî li dawiyê bihêlin, îqtîdaran û gelê Kurd tînin beramberê hevdu û xwe ji navberê vedikişînin. Di berdêla vê îxanetê de mal û mulkên xwe diparêzin. Heta li metropol û li havîngehan bi cih dibin û wê lîstika bi lanet a hezarsalan dewam dikin.

Min hewl da polîtîkaya herî kêr temenê xwe pînc hezar salî - ji Gilgamêş û Enkîdo ve - ku xwe bi kirasê destanê veşartibe jî, rave bikim. Ez bawer dikim ku ji polîtîkayên blok ên îqtîdarê, ji sedî 99 ne dewlet, ne jî netewên Tirk, Ereb û Fars berjewendiyên wan ên rastîn hene. Berovajî berjewendiyên, dijminahî, rik û kîrajotina bê mane, paşvemayîn, şîdet, bêsedem têkçûna çavkaniyan û di encamê de hemû rê li ber jiyaneke heq nehatiye kirin, vedikin. Bi vê jî zîrarê didin xwe. Em ji bo vê zîzbûna li dora xwe ya xeternak, lîstika bi sihêr û sîrrê eşkere bikin, divê wek çare em serî li ilmên civakî bidin. Lê ez behsa ilmekî civakî dikim ku îqtîdarê, avahiyên civakî û şerên rê li ber wan vekir û xwe spartê karibe çareser bike. Naxwe ilmekî civakî yê ji 'ilmê çarenûsê' yê rahîbên Sumeran dispartin tevgerên stêrkan xetertir encamên xwe hebin, wê bibe ilmekî civakî yê yekparebûnê nabîne, ruhşînas, jiyane nabîne, rêz û hurmetê his nake.

Çawa ku wê ji pêşnûmeya me ya hişkûber a dîrokî jî were fêmkirin; mîna li Kurdistanê têkoşîn, şer, pevçûn û kiryarên terorê blokeke îqtîdarê ya xweser pêk tîne. Ev blokên îqtîdarê di hemû sîstemên sereke yê dîrokê de hebûna xwe bi hêza eskerî û şer dewam kirine û mîna hevîr hemû hucreyên civakê strane û şekil danê. Li naverastê civakeke Kurd û netewa wî ya bi dînamîkên cewherî û xweser pêk hatiye nîne. Ji Nûh Nebî - bi rastî jî welê ye - avahiyên îqtîdarê yê mayî û îfadeya wî ya bûne sazî bi zora kevneşopiyên tê diyarkirin. Car heye bûne mîtolojî, carnar jî çîvanok. Di demeke din de ji

wan re dînê mezin hatiye gotin. Ber bi serdema me li ser navê netew û çînê netewparêziya me, wek sosyalîzma me li meşrûiyet û li rewabûnê geriyane. Ev amûrên zorê di civakê de ti tiştê bela xwe lê nexistibin, ti hucreyeke diyar nekiribin nehîştine. Ya esas, pirsgerêka Kurd ji şêwazê hebûna van rastiyan derdikeve holê. Rastiya Kurd bi xwe ji şêwazê pêkhatinê tam lod û gidîşeke pirsgerêkan e.

Aliyê herî dilêş û xeternak, vê rastiye qabîliyeta xwe ya çareserkirina pirsgerêkan bi giranî wenda kiriye. Rastî û hebûn ji ber pirsgerêkan difetise. Divê mirov behsa şax û hucreyên civaka Kurd bike ku dişibin şaneyên kanserî. Tê gotin: "kurmê darê ji darê ye." Bi vî awayî, bi baran nasname û şexsên Kurd li naverastê radiwestin. Em ji zimanên Kurd bigirin eger hebe heta partiya wî, em ji jina Kurd bigirin heta qaşo lîderê herî naskirî, ji gundiyê Kurd heta bajariyê wî, ji rewşenbîr heta meleyê wî, ji dîndar heta netewparêzê wî, ji welatparêz heta xayînê wî, ji dîplomat heta siyasetmedarê wî, çiqas neçar, sexte, qurnaz, xayîn, xeternak, baş, bedew û rast ên hakimê abc'ya kar nînin, hene? Pirsek e, bersiva wê ya texmînî jî zehmet e. Berpirsiyar kî ye? Parçeyên îqtîdarê yê heya ji dîrokê rengê xwe girtine ku bi rastî naye zanîn ji kê re, çawa û çiqasî xizmetê dikin, di encamê de rabirdû, tevnên zorê yê roja me ya îro û her cure şer û terora wan, dibe sedem li ser piyan bimînin. Ev in, yê civaka Kurd diyar dikin û wan ji rewşên heya dike berpirsiyar û neçar dihêle.

Lê dema berovajî li dijî van tevnên zorê serhildan bibe, yan jî bi rêbazên gerîlla têkoşîn were meşandin, hîn nebûye, lê wexta bibe, modela şer a ji Filîstîn-Îsrâîlê wêdetir dixin rojevê. Li ser navê çî dibe bila bibe, alî dikarin bi modelek bi vî rengî çî pirsgerêkeke civakî bi awayekî hînê baş û bedew çareser bikin? Rast nîne agir bi agir were vemirandin. Ji lewra ya herî rast ew e ku klîkên îqtîdar-şer rêbazên xwe yê çareserkirina pirsgerêkên civakî biterikînin. Divê têkoşer û berxwedan jî tevnên xwe biterikînin. Divê mirov li cihekî din û bi awayekî din li rêbazê bigere.

Ji bo çareserkirina belovajiyên mezin ên di rastiya Kurd de, divê mirov ji tevnên şer - bi taybetî hêzên îqtîdarê û zora hakim di destê xwe de digirin - li benda rêbazên çareseriyê nebe. Eger aliyê din ji îdîaya xwe ya ezê bi zorê tişteki bidim kirinê hatibe xwarê, şêwazê demokratîk ê aştiyane û çareseriyaya siyasî esas wergirtibe û jidilbûna xwe spartibe sedemên maqûl, divê hêza hakim jî tevna xwe ya eskerî ji rojevê derbixîne û divê bi heman rêbazan bersivê bide. Divê rêyên guftûgo û çareseriyê ji amûrên sîvîl ên demokratîk ên diyalogê re werin hîştin û ev yek bi qasî ku însanî ye, li gorî berjewendiyên ekonomîk û piraniya civakê ye.

Min berhema bi navê 'Li Kurdistanê Rola Zorê' di sala 1982 de tomar kir. Min yeqîn kiribû ku min zor çareser kiriye. Lê di pratîka demên pêş de min dît ku di vê bawerî û jixwe piştrastiyê de pir kêmasî hene. Ez van rêzikan wek destpêkekê diyar dikim û ji nû ve li rola zorê ya li Kurdistanê vedigerim. Bi rastî ez vê carê jixwe piştrast im ku ez bi awayekî ilmî têra xwe ponijîme. Weke ku tê texmînkirin, - û li ser navê sosyalîzmê em bûn xwedî ezmûnekê - rêya çareseriyê di 'şîdeta pîroz' re derbas nabe, berovajî heta hewce neke ji bilî 'parastina rewa' divê li hemû cureyên zorê lanet were kirin û ez bi vî awayî hewl didim berpirsiyariya çareseriyê di pirsgerêka Kurd û rastiya Kurd de nîşan bidim.

B) Li ser çanda Kurdistanê Polîtîkayên Asîmîlasyonê Yê Bi Darê Zorê

Yek ji polîtîkayên civakî yê blokên îqtîdar û şer herî zêde serî lê dane polîtîka asîmîlasyonê ye. Bi gotineke giştî asîmîlasyon helandin û pişavtina çandê ye. Blokên

Îqtîdarê û şer bi polîtîka asîmîlasyonê dixwazin komên ku di bin destê xwe de digirin, ji qabîliyeta berxwedanê bixînin û ji bo vê yekê jî amûrên di destê wan de distînin. Di serî de li ser zimanê herêmî ku zêhniyetê îfade dike, zimanê serdest tê ferzkirin. Bi rêya zimanê fermî, çand û zimanên herêmî têne bazkokirin û nikarin di jiyane de rol bilîzin. Çand û zimanê serdest wek zimanê xwendin, siyaset û aboriyê ji bo kesê bi kar bîne bi qezenc e. Kesê çand û zimanê bindest jî bi kar tîne wenda dike. Di nav vê dualîteyê de zehmet dibe zimanê herêmî xwe li dijî zimanê îqtîdarê rabigire. Hela hela ev ziman nebibin ên nivîsê û zaravayê xwe yê sereke destnîşan nekiribin, wê dawiya van ziman û zaravayan tarî be. Asîmîlasyon ne tenê li ser ziman, her weha li ser hemû saziyên civakî yê îqtîdarê şekil dane wan, tê meşandin. Dîn û netewê serdest, di her astê de li gorî rastiya saziyê tê dawerivandin. Sazî heta di warê siyasî, civakî, aborî û heta zêhnî de bi awayekî fermî were naskirin û bi awayekî huqûqî were parastin, saziyên hindikayiyên din û yê têkçûyî xwe li gorî saziyên serdest an bi zorê yan jî bi dilê xwe li asîmîlasyonê diqewimin û di nav fermiyetê de cihê xwe digirin. Zordarî, aborî û berjewendiyên siyasî çiqas bikevin rojevê helandin jî ew çend zû dibe.

Li ser hebûna çanda Kurdistanê herî kêr bi qasî şer û terorê, asîmîlasyona bi darê zorê roleke texrîbkar lîstiyê. Em dikarin heman rêbaza dîrokî pêk bînin û biçin heta serdemên seretayî. Eger em bibêjin çand û zimanê Sumerî ziman û çanda herî mezin a asîmîlasyonê bû, divê wek gotineke nepixandî neyê dîtin. Em vê yekê ji nîzama hevok û peyvên wê fêhm dikin. Berê zimanê Sumerî û li gorî rêzê Hûrî, Mîtanî, Ûrartû, Medî û Persî, pişt re jî li gorî rêzê zimanê Babîlî û Asûrî çavkaniyên wan Aramî ne û paşê jî Aramî di serdemên seretayî de li Rojhilata Navîn zimanên asîmîlasyonê mezin bûn. Mirov dikare vê rastiye di Kîtabeyên Hîttî, Ûrartû, Mîtanî, Med û Persan de bibîne. Mîna Îngilîziya îro, zimanê Aramî jî wek 'înteretrnîsîte' ya wê demê zimanê hevpar ê ji hevdu fêmkirinê bû. Nexasim arîstokrasî û burokrsiya dewletê yek ji zimanekî zêde bi kar tîne zimanê Aramî ye. Zimanê herêmî tevî zimanê Aramî tê bi karandin. Mîna ku em îro jî dijîn, zimanê fermî yê îqtîdarê di danûstendinên fermî yê dewletê de esas tê dîtin û di wê demê de Aramî - hîne berê Aqadî û Sumerî - zimanê esasî ye, zimanên herêmî zêdetir di nava gel de ku kesên xwendin û nivîsandina wan nîne wek amûrekî ragihandina devkî bi kar tînin. Mirov vê rastiye dikare di Kîtabeyên Ûrartûyan de bibîne. Çawa ku piraniya rêveberên welatên bindest bi zimanê Îngilîzî û Fransî dipeyivin.

Di Kîtabeyên Persan de cihê Aramî eşkere ye. Di wê demê de li hemû Rojhilata Navîn hem zimanê dîplomasiyê, hem jî zimanê bazirganiyê ye. Di hemû belgeyên pêwendîdar de tê dîtin ku asîmîlasyon di mîmariyê, rêveberiya dewletê, wêjeyê û huqûqê de roleke mezin lîstiyê. Heta tê texmînkirin ku Îsa jî bi Aramî zanîbûye. Zimanê Suryanî ku şeweyekî netewî yê Aramiye amûrekî din ê asîmîlasyonê ye. Zimanê Îbranî hîne di qadeke bi sînor de bi bandor e, lê Helenîzm ji ber ku di rewşa dijber de belav dibe zimanê Helenîzmê li Rojhilata Navîn bi tesîr e. Mîna Îngilîzî û Fransiya îro, Helenî û Suryanî jî bi hev re di rikê de ne. Her du jî li Kurdistanê, nemaze li bajaran ji bo bi tesîr bibin têdikoşin. Ûrfa ji bo vê yekê mînakekî xweser e. Aramî çandeke kûr e, ku Ermenî, Suryanî, Erebi, Kurdî û herî dawî jî Tirkî jiyaye. Lê belê di heman demê de rê li ber asîmîlasyonê dijwar û kozmopolîtîzmeke zêde vedike. Mirov ji rewşa îro ya Ûrfayê vê rastiye baş dikare fêhm bike.

Rola zimanê Sûryanî di çanda Kurdistanê de ji Erebiya paşê li pêştir e. Mirov dikare bibêje wek zimanê rohnîbûnê rol lîstiyê. Ya esas, ji ber ku Suryanî li bajaran

rûdinên ev encam derdikeve holê. Kurd wek xelkê Komagene zimanê devkî yê koçerî û gundîtiyê zaravayên Kurdî bi kar tînin. Çavkaniyên wan ên nivîskî bi sînor in. Lê nayê wê maneyê ku hîç nînin. Nemaze li paytexta Mîtaniyan Waşûkkaniyê (li ser sînorê îro yê Sûriye-Tirkîyê bajarê Serêkaniyê û Amûdê) gelek belgeyên nivîskî nîşan didin, BZ di salên 1500 de proto-Kurdî wek zimanê nivîsê hatiye bi karanîn.

Li Kurdistanê BZ di salên 300-250 de, di dema qraliyetên Helen de hebûna xelkê bi koka xwe Helen û nemaze giraniya wan a li bajaran nîşan dide ku zimanê Helenî demeke dirêj hatiye bi karanîn. Mîna rola zimaneke mêtîngeriye rol dilîze. Fena di roja me ya îro de bajarên Kurdistanê bi çand û zimanê biyanî dijîn û xelkê li derveyî bajaran jî bi çand û zimanê xwe yê herêmî dijîn.

Bi Îslamiyetê re zimanê derdikeve pêş zimanê Erebi ye. Erebi ku berê zimanê bedewiyan bû, bi bajarbûn û derketina Îslamiyetê re li Rojhilata Navîn bû zimanê herî bi prestîj, zimanê zanist û wêjeyê. Erebi wek zimanê fermî yê îqtîdar û şer serdestiyeke mezin bi dest xist. Li hemberî zimanê qels ên bi koka xwe Efrîkî li hemû Bakurê Efrîka û heta başûrê Zagros-Torosan serdest bû. Çand û zanist jî bi Erebi tê kirin û tê jiyîn. Xwedî cihêkî cihewaz e. Yê zimanê Erebi bi kar tînin dikarin di nav burokrasiyê de cih bigirin. Dikarin di nav çîna ilimdarên de cih bigire û ilim bike. Ji lewra Erebi zimanê mezinbûn û berjewendiyane. Girîngiya wê ya heta îro jî deyndarê van rastiyên maddî ye. Piştî Erebi rola Farişî hînê bi sînor e. Ew jî, nexasim bi desthilatdariya Selçûkiyan li Îranê bû zimanê fermî û belav bû. Kengî Selçûkî Anatolyayê zevt dikin û dewleteke navenda wê Konya ava dikin jî zimanê fermî Farişî ye. Mewlana berhema xwe ya bi nav Mesnewî bi Farişî nivîsandiyê. Zimanê Tirkî jî wek zimanê Kurdî wê demê xelkên li derveyî bajaran wek amûrê axaftina devkî û wêjeyê bi kar tînin.

Serdestiya Erebi li Kurdistanê bi tesîr bûye. Nemaze tebeqeya melle-seydayan zimanê Erebi wek zimanê îbadetê dibînin û ev yek dibe sedema bandoreke dijwar. Her weha xelkê li bajaran dilê xwe dibijînin şewaza jiyana Ereban. Em ji kinc li xwe kirinê, şekil û şibût bigirin heta şecereya nîşan a xwe digihîne Ereban dibe moda. Di çîroka her xanedaniyê de qulpeke Erebi pir normal dibe. Serdestiya di warê perwerde, hîndekarî, moda, siyaset, dîplomasi, huner û zanistê de, li ser zimaneke mîna Farişî ku di warê dewletê de xwedî ezmûn bû jî bandor kir. Niv bi niv li dagirkeriya Erebi diqewime. Hemû Rojhilata Navîn nav û leqebên Erebi li xwe dikin. Ev serdestî heta pêşketina tîgihîştina netew-dewletan û netewan bi awayekî dijwar dewam dike.

Bi belavbûna sîstema Kapîtalîst û şikilgirtina 'netew-dewlet' re, pêvajoya asîmîlasyonê li ser çand û zimanê Kurdî hînê dijwar dibe. Li zordestiya Erebi û Farişî ya Tirkî jî zêde dibe. Di serdema seretayî û navîn de çand û zimanê Kurdî yê di nava etnîsîteyê de hebûna xwe parast, bi derfetên teknîk û zanistê yê zêde bûn, sê çand û zimanên serdest wek çand û zimanên fermî bi bandora xwe zimanê Kurdî baş pelixandin û helandin. Çand û zimanê Kurdî ku di serdema navîn de jî gelek berhemên wêjeyî (mîna Ehmedê Xanî, Mem û Zîn) dan, di bin zexta siyasî de her ku çû teng bû. Kurdîtî wek çand û ziman xistin rewşeke bi guman. Kirin mijara guneh û gunehkariyê. Her ku çû Kurdbûyîn krîmînalîze kirin. Bi piratîka herî dijwar a guneh-zindan a bûrjûwaziye re rûbirû hat hîştin. Pirsgirêkên tîkiliya xwe bi rastiya Kurd re hebûn di kategoriya gunehên xeter de hatin hesabandin. Her sê netew-dewlet jî - Tirk, Fars û netewa Erebi - ji çand û zimanê dewletê wêdetir, li ser hemû hebûna wê helandin, dûrkirin û kampanyayeke bi çand û zimanê serdest ve girêdan bi dijwarî hat meşandin. Perwerdehiya bi zimanê zikmakî

Kurdî jî têde, hemû dibistanên perwerdê lê hatin qedexekirin. Lê yê derfet û îmkanên wî-ê hebûna dikarîbû li dibistanên netewê serdest modernîzm hîn bûbûya. Kurd û Kurdî di her warî de li derveyî modernîzmê hat hîştin. Çapkirina pirtûkan, rojname û muzîkeke herî normal a Kurdî wek 'Kurdîtî' hat hesibandin û di çarçoveya guneh de hat qebûlkirin. Lê wan bi xwe di zimanê xwe de netewparêziyeke Hîtler li dawiyê bihêlin, dikirin. Ji teoriyên wan ên 'netewê herî mezin' gav nedihat avêtin. 'Milletê Necîb' navê Ereban bû. Tirkîtî, rastiyeke bexteweriyê bû. Faristî esilzadebûna herî mezin a dîrokê bû. Hisên netewparêziyê yê kapîtalîzmê hişyar kirin, bûn xwedî tesîreke narkotîkê ku hemû rewşên paşverû binuxumîne.

Lê sêyemîn pêngava mezin a globalbûyîna kapîtalîzmê, mezinbûna lokaltiyê wek nirxekî, pêşketina teknolociyê - radyo, TV - qedexeyên li ser ziman bêmane kirin. Xebatên li derveyî welat kirin ku hinekî Kurd û Kurdîtî cih bibînin û bi ser xwe ve werin. Bêguman di bingehe vê rastiye de bandoreke diyarker a têkoşîna hemdem bû. Berxwedana demokratîk a netewî, bi xwe re nasnameya Kurd, ziman, çand û ji xwe piştrastî anî. Li dijî zora şer-îqtîdarê ya asîmîlasyon - bi darê zorê - afirand, ji berxwedana xweparastinê, ji nû ve derketina çand û zimanê netewî re pîriktî dikir.

Di şeweyê hebûna civakan de tarîfek di asta etnîk, çînî û netewî de ji bo dîtina mijarê bi awayekî yekpare girîng e. Civak di cewherê xwe de yek in. Cudabûn di şewê û şikilgirtinê de derdikeve holê. Di serê van de taybetiyên etnîk, çînî û netewî tînin. Kengî avahiyên mîna etnîsîte, klan û qebîle li dawiyê tîne hîştin, cudahiya nijadan xwe eşkere dike û tîgihîştina berjewendiyên koman pêk tî, rastî berçav dibe. Jiyan mirovan bi klanî û jê berfirehtir bi awayekî qebîleyî, demeke dirêj a demê di jiyana cureyê mirov de werdigire. Li cem komên timî gerok tîgihîştina nijadê qels e. Ji bo rê li ber nijadê vebe hîne nakokî nestewiyane. Tê texmînkirin ku beriya serdema neolîtîk di serdema paleolîtîk de şeweyê jiyane ji şewazê klan wêdetir pêş neketiye. Ji bo qebîle bibin avahiyeke etnîk diviyabû bi tayê berjewendiyê bi hev ve bihatan girêdan li ser cihûwarekî xwe bi rêxistin bikira û xwe ji wir bihesibanda. Hilberandina hevpar û ziman, her ku diçe koman hîne nêzî hevdu dike û wan bi hev ve girê dide. Êrîşên ji der ve û rewşên mîna xelayê hewcebûn û girîngiya bi yekîtiyê eşkere dike. Rewşên di vî warî de hewcebûna bi rêveberî û parastinê zêde dike. Hiyarerşiya civakî û serdestiya cinsî nîzama bavikanî derdixê holê.

Ev pêşketin û bûyer hemû rengê nijadê em jê re dibêjin etnîsîte zelal dike. Di nav dem û herêman de hemû destketiyên em jê re dibêjin çand cuda dibin û neçarî xweparastineke beramber û sentezan dibin. Ji ber ku nijad derdikevin pêş, di nav wan de rê li ber avabûna hiyarerşiyê vedibe. Ji vê jî etnîk an jî eşîrên federasyon ava dibin. Pêvajoya bi lez ber bi konfederasyonê ve diçe û eger şertan dest bida û bi paşve çûyî nebûya pêşketin ber bi dewletbûn û çînîbûyîne ve diçe. Di şeweyê hilberandina neolîtîk de pêvajoyên bi vî rengî bi hêsanî tîne dîtî, hem jî bi rasyonaltîyeke maqûl tîne texmînkirin. Ji bo pêşketin û avabûna eşîran serdema zêrîn dema neolîtîk e. Yekemîn şoreşa cotkariyê, kedîkirina heywanan û pêkhatina nîzama gundan bi nîzama eşîriyê re di zikhev de pêk tî. Nîzama bavikanî di qonaxên pêş ên vê serdemê de pêş dikeve. Gelek delîl û belgeyên xurt hene ku di destpêkê de nîzama malbat-dayikê giraniya wê heye. Pêvajoya bi malbat-dayikê dest pê dike, bi hiyarerşiyê re nîzama bavikanî digihîje dema xwe ya herî bi heybet.

Dînamîka çînîbûyîne tevî ku tîkiliya xwe bi hiyarerşiyê re heye, ya esas, bi komên cihewaz ên zumreyên eskerî pêk anî destpêkir. Di nav vê komê de ji tîkiliyên

xizim û mervantiyê zêdetir hunerên ferdî diyarker in. Kesên qabîliyetên wan yên nêçîrvantî û parastinê xurt in bi pêşengiya zilamekî xurt dicivin û di demên destpêkê de ev yek cihêwazekî nehatiye dîtin, dide û diafirîne. Hukmê bi hêzê derdikeve holê. Kombûna di bin hukmê şefê xurt de, rê li ber têkiliyên ji yên eşîriyê wêdetir vedike. Ev têkiliyên nû çînbûyîne îfade dike. Çîn dikare ji kesên ji eşîran reviyane, kesên nebûne eşîr hînê komên piçûk an jî pîşeyî pêk tê. Eşîret jî ji ber têkiliyên xizimtiyê li dijî çînbûyîne li ber xwe dide. Zehmet e eşîrtî li çînbûyîne biqeweme. Di xwezaya xwe de naxwaze têkiliyên çînî nas bike. Di cewherên eşîran de timî berxwedanek li dijî çînbûyîne heye. Ji ber vê yekê ye, bi navê 'barbaran' timî gef li sîstemên koledar xwarine. Belavbûna çînbûyîne bi hilberîna aborî re yekser bi hev re pêş dikevin. Çendîn keda kole bi qîmet dibe, çînbûyîna li ser şewazê koletiyê jî xurt dibe. Bi dewletbûyîne re ev pêvajoyên hînê bi lez dibe. Di bingehê xwe de dewlet, rêveberiya sîstema koledar a xwe bi rêxistinkirî ye. Tewş e, mirov cewherê wê di fikra îlahî, berjewendiyên netewî û ewlekariyê de bigere. Di çarçoveya vê maneyê de têkiliya di navbera dewlet û çînbûyîne de eşkere ye.

Îdeyeyeke din a îdeolojiyên fermî ew e ku têgînên Kurd û Kurdistanê girîng nînin, xeter in, heta dikarin bibin sedema teror û cihêxwaziyê. Herçî ji aliyê dîrokî ve têra xwe îspat bû ku têgînên Kurd û Kurdistanê hînê Ereb, Fars û Tirk li naverastê nebûn bi hezaran sal berê hebûn. Her weha bêqîmet jî nebû û hat destnîşankirin ku ji şaristaniyên bingehîn re çavkaniya sereke bû. Îdeaya dibêje dikare ji şîdet û cihêxwaziyê re bibe çavkanî, berovajî îdîayê îspat dike. Helwesta mînaka dizekê rez ê xwedî diqewirîne cihêfîxwaz e. Erdên ku Kurdan bi hezaran sal keda xwe tê dane çima parçe û cihê bikin? Dîsa Kurd bi xwe têne kuştin, têne dagirkirin û ya rastîn ên ji der ve tîn bi amûrên şîdetê dikevin hundur. Kurd çima şîdetê bi kar bînin? Xweparastina herî mecbûrî çima bibe şîdeta cihêfîxwaziyê?

BEŞA ÇAREMÎN; Têgihîştina PKK'ê Li Şer û Parastina Rewa

Kurdîti û çepgirtiya hatibû hînkirin berxwedaneke 'nebe nabe' ferz dikir. Wek berxwenedan û ji mirovtiyê derketin heman tişt bûn. Bi namûsbûneke rastîn, di bin her şert û mercî de xwedî derketina li dozê û parastina wê ferz dikir. Di vê rewşê de bi komeke teng a ciwanan, komeke bi sînor a sêmpatîzanan dihat avakirin. Her çend li ser şerên rizgariya netewî pir ders dihatin dayîn û bawer dihat kirin ku wê bi rêbazên gerîlla destanê bêne nivîsandin jî dîsa şensê wê ji utopîkbûyîne wêdetir nebû. Eger bûbûya serçavan, eger nebûya xwedê kerîm bû; wê paşê bihata fikirîn.

Dikare were pirsîn; gelo hêja bû ji bo van çend dersan ewqas êş û keser bihatana kişandin? Bersiva herî baş a ji bo vê pirsê, ji bo kesan û civakan pirseke dijber e. Gelo civak û kes dikarin bêrûmet û şeref bijî? Mabest û meram ew e ku di dîrok û hemdemiyê de nasnameya dest jê nabe û her kes nîşaneyê azadiyê dihesibîne nebe, gelo qîmetek û maneyek jiyane dibe? Kesên ev qîmet û mane wenda kirine, gelo, dikarin qîmetekê bidin kesên din?

Eger di roja me ya îro de şerek bibe, gelo Kurdê wek berê mil bidin milên Tirkan û şer bikin? Bersiva herî baş a vê pirsê Kurdên li Iraqê didin. Eger rejîma Iraqê Kurd wek bira li cem xwe girtibûna, ma wê biketa wê rewşa trajîk?

Di berxwedana 1970 de bandora dogmatîzmê pir giran hebû. Ji lewra çalakiya bi xwezayî pêk bihata jî para xwe ji encamê werdigirt. Partîbûyîn, avakirina enî û bereyekî,

eskerî û xebatên din ji nêz ve di bin vê zêhniyetê de şekil werdigirtin. Tevî hemû xebatên ji dil û durust, xwe xilaskirina ji destê dogmatîzma mora xwe li hemû demên civakê xistiye, ji tevgereke xam a wê demê hêvî nedihat kirin. Bi qasî ku ji sosyalîzm, rizgariya netewî û gerîllatîyê hatibû fêmkirin bi cih dihat anîn, lê wexta dihat firidandin û kolan rastiye bi xwe sînorerên xwe destnîşan dikirin. Ne ku jiyanê li gorî teorîyê, teorîyê xwe li gorî jiyanê vedigerand. Bûyerên bi heman rengî ji bo sîstema zextê ya netewî jî têne qebûl kirin. Sîstem jî bawer dike ku helwesta dogmatîk baş lêkolaye û xwe ji bo rewşeke muhtemel amade kiriye.

Dema pêş me, bi dersên ji sî salê zêdetir tê nirxandin. Ne tenê dersên berxwedanê, veguherîna li dunyayê jî di çarçoveya heman nirxandinê de tê kirin. Rastiya Kurd a li Kurdistanê jî pêşketinên girîng jiyaye û hînê dijî. Lê ya esas, pirsgerêk hînê jî di rewşa kaotîk de ye. Bi qasî li gelemperiya Rojhilata Navîn li Kurdistanê jî gengaz e rêbazên çareserîya siyasî û eskerî - alî dikarin biceribînin - pêş bikevin. Di vê rawestgeha dîrokî de wek derseke mezin, ji bo çareseriyên demokratîk aştî esas hat dîtin û terikandina şidetê bi awayekî beramber, bi israr hat ferz kirin. Lê eger vê carê jî guh nedin heman israrê û di rêya eskerî de bi înad û rik bimeşin, ji bo derketina ji rastiya kaosa dîrokî û civakî wê berxwedana aktîf a eskerî hewce bike û vê carê berxwedana aktîf a eskerî wê xwe bixîne rojevê.

Di salên 1970 de rêveqetînen eskerî û siyasî nebûn. Berxwedan mîna çarenûsê bû. Lê min hewl da ispat bikim ku ji bo salên 2000 wê heman tiştê neyê gotin. Ji bo her du rê baş werin dîtin, divê pirsgerêkên muhtemel ên pêşketina çareseriyên eskerî û siyasî bêne dîtin. Ji bo ji nêz ve hayilbûna li derfet û îmkanan, divê bûyerên mîna bahozê yên sî salên dawiyê qewimîne ji hemû aliyên ve werin nirxandin. Di nirxandinek bi vî rengî de wê sûd û feyde hebe.

Ji ber ku pirsgerêka dewletê di îdeolojiya sosyalîst de jî tam nehatibû çareser kirin şîlo hînê zêde dibû. Lê di giranbûna mijarê de - her netew mafê xwe yê çarenûsê heye - fikra ji bo her netewî dewletek rola bingeînê dîlîst. Dema dewlet jî dihat gotin zor û şer diket rojevê. Şer wek pêdiviyek parastina rewa nebû, ji bo armancên polîtîk bi giştî şer mubah dihat dîtin, ev jî bi serê xwe mijareke girîng a pirsgerêkê ye. Wek fikreke stratejîk dihat qebûl kirin ku eger şer nebe, hem jî şerekî demdirêj, netew nikarin rizgar bibin, netew jî rizgar nebin çûn nikarin rizgar bibin. Pirsgerêkên îqtîdar û şer ku di tevahiya dîroka têkoşîna azadiyê de pêşî ji rê derketinên mezin re vekirin, her ku biçûya wê di rojeva PKKê de cih bigirtana.

Di vê pêvajoyê de dewlet bi ser me de hat, lê jixwe di vê demê de bi giştî bi ser Kurdîstî û çepgiriyê ve diçû. Wek parçeyekî wê êrîşê bi ser me de jî dihat. Jixwe rewşeke statuya cuda bixwaze nebû. Fikir nedihat kirin ku ev tevger bibe navendeke berxwedanê ya xweser û demdirêj. Hemû nîşaneyên bi serê tîrên xwe hatina darbeyeke leşkerî îşaret dikirin. Du helwest hebûn bihatana nîşandan: Yan derketina serê çiyê, yan jî derketina derveyê welat, xwe vekişandina Rojhilata Navîn. Ya esas, bi ser her du helwestan de jî hatin. Di dawîya sala 1979 de tevger xwedî derfet û îmkana bû ji bo di her du cihan re bihereke bêyî ku wendahî bide. Xwe vekişandin û herikandina di van cihokan re pir hêdî dimeşîya. Ji bilî hin girtinên bêşens ên mîna Mazlûm Dogan û Mehmed Xêrî Dûrmûş wendahiyêke ciddî nebû. Tevger çêbûbû, partî hatibû îlankirin û bûbû xwedî statu ji bo karibe hebûna xwe demeke dirêj bide meşandin. Ji lewra darbeya 12 Îlonê bi pêşbîniyêke mezin hat pêşwazî kirin û darbeya eskerî ya sala 1980 hînê nebûyî, hemû

pêdiviyên hewce bi cih hatin anîn. Mayîna li derveyê welat ji bo demeke dirêj nedihat fikirîn. Hin kadroyê bihatana perwerdekirin û bi şerekî demdirêj ê gerîlla wê heta rizgariyê şer bihata meşandin; ev wek 'qanûna şoreşê' dihat şîrovekirin.

Piştî salên 1980 wek hatibû plankirin çend komên hatin perwerdekirin ji bo welat hatin şandin. Hinek xebatên siyasî yên bereyî - Eniya Berxwedana Yekbûyî Li Dijî Faşîzmê - hatin kirin. Ji ber ku kar û xebat wek dihat xwestin nedimeşiya, hewceyê bi hin karên teorîk derdiket holê. Bi vê armancê ji sala 1981'ê û pêve analîzên 'Li Kurdistanê Pirsgirêka Kesayetiyê, Taybetiyên Milîtanên Şoreşger û Jiyana Partiyê' tavilê li pey wan 'Li Kurdistanê Rola Zorê' û 'Li Ser Rêxistinbûyîna' li kasetan hatin qeytkirin û wek pirtûk hatin çapkirin. Bi Konferansa Yekemîn a PKK'ê (1981) û Kongreya Duyemîn (1982) xebatên bingehîn û mayînde ji bo qada welat hatin kirin. Şerê Îsraîl-Filîstînê di sala 1982 de ev pêvajoyê bi leztir kir.

Di vê qonaxê de tevgerê yan bûbûya tevgereke penaber, an bûbûya tevgereke rizgariya netewî ya hemdem, yan jî bûbûya tevgera azadiyê ya gel. Tevger welê hatibû serê rêveqetînekê. Tevgera Azadiyê nekarîbû demeke dirêj bêdeng bima, ji ber ku berpirsiyariya wê ya dîrokî giran bû. Nemaze şehîdên zîndanê û rewşa êşkenceker ji sedî sed ferz dikir ku hin tişt werin kirin. Naxwe dûr nebû ku tevger bi îxanetê bihata morkirin. Pêngava 15'ê Tebaxa sala 1984'ê di bin van fikarên giran de bi kêmasî û derengmayî mumkîn bû were pêşwazîkirin. Di dema Turgût Ozal de ku nû bûbû serokwezîr, helwesta dewletê dîsa li gorî giraniya hewce dikir nebû. Zêhniyeta dewletê ya hêzên gerîlla wek 'kulmeke serserî didît' ji bo nêzîkbûnên siyasî hêvî nedidan. Bi awayekî bêşînor bawerî bi hêza eskerî ya klasîk hebû û bawer dihat kirin ku wê di demeke nêz de gerîlla bipelîxînin. Propaganda bi qerepereyê pûç dihat kirin. Heta sala 1984'ê ti serketin nebû. Pêşî li şerê gerîlla vekirî bû.

Çeteya Çaran ku ji Şahîn Balîç, Şemdîn Sakik, Kor Cemal û Hogir pêk dihat, bi awayekî fermî kuştina kadroyan dabûn destpêkirin. Nayê zanîn çiqas kadro kuştin, digotin "di şer de hat kuştin" û bi vî awayî gelek kadroyên hêja kuştin. Mirina - tarî - gelek hevalên hêja hînê jî sirra xwe diparêze. Gelek mirov, jin û zarokên diviyabû nebûna hedef, kuştina wan dewam dikir. Li naverastê însiyatîfa navendî nemabû. Hînê jî baş nayê zanîn ku ji dûr ve ez çiqas rast dihatim agahdarkirin.

Li aliyê dewletê jî yekem car pêşketinên girîng dihatin dîtin. Turgût Ozal dest bi guftûgokirina pirsgirêkê kir, erênî nêzî agirbestê bû. Peyama Silêman Demirel a "em nasnameya Kurd nas dikin" tevî ku hêvî didan jî bi garantî nebûn. Eger Turgût Ozal di Buhara sala 1993 de nemirana - yan jî wek îdîa tê kirin nehata kuştin - û di nava tevgerê de Şemdîn Sakik wek nerazîbûn li dijî wendahiyan bêmane yên gerîlla sî û sê esker nekuştibûna, belkî jî agirbest bi aştiyê mayînde bi encam bibûya. Lê çî rewşa navxweyî ya dewletê, çî jî çeteyên di nav PKKê de însiyatîf bi dest xistin û çî jî îxanetên Barzanî û Talabanî pêşketina vê şensê asteng kirin. Rewş hînê tevîhev bû û her tişt ji rê û usûlê derket. Di sala 1994, 1995, 1996, 97 û 98an de her du aliyan xwe bi rik û înad dubarekirin û vê yekê ew gelek peritand û hilhiland. Ji ber ku dengê di pêvajoya 28 Sibate de cuda bû û bi baweriya wê dewletê di sala 1998 de bêeleqê nemîne pêvajoya agirbesta yekalî hat îlankirin, lê di encama zextên li ser Sûriyê de û neçar derketina me, ji bo çareseriyê rê neda rewşek erênî. Dewletê dest ji rewşa xwe ya êrîşên zêde berneda. Li gorî xwe firsend zevt kiribû û bi biryar bû ji sedî sed bi rêyên eskerî

pirsgirêkê biqedîne. Bi maceraya Ewrûpayê û pêvajoya Îmralityê ya tê zanîn em ketin demeke cuda. Ev rewş tê maneya duyemîn pêngava PKKyîbûyînê.

Nirxandina bingehîn a derbarê 15 Tebaxa sala 1984 de li ser çima pêkhatina pêngavê nîne, li ser şêwe û bêçapiya wê ye. Helwesteke afirîner a eskerî nehat nîşandan. Ji gerîlla pêve şibiya her tiştî. Timî hat pirsîn çima xetê gerîlla rûnenişt. Pêdiviyên herî kêr ê partîbûyînê di gerîlla de nehatin nîşandan. Ez yeqîn dikim ku di vê yekê de du hêmanan rol lîstin. Ya yekemîn, kesayetiya bi serwextî û bawerî beşdarî şerê zêhniyetê û xebatên wê yê pratîk nebû û înadada min a ji bo ez van kesayetên lawaz bi hewldanên awarte li ser piyan bigirim. Dixwestin mîna çepgirên Tirk bi kufîna barûdekê yekcar xwe bigihînin encamê. Lê me dixwest em wan bigihînin astekê karibin bi jîn û serketinê bi dest bixin. Di vê navberê de hin hêmanên zû derketin pêş, valatiya di warê fermanariyê de pir bi lez ferq kirin û ji bo cihgirtina di vê valatiyê de dereng neman. Ev meyla ku pişt re wek çeteya çaran hat bi navkirin pêdiviyên partîbûyînê û heta pêdiviyên herî kêr ê civakîbûyîn nas nedikirin. Ji eşqiyatiyê jî wêdetir, texrîbatên ajankî provakator ê herî jêhatî bi zanebûn bike jî zêdetir, van hêmanan pêk anîn. Rewşeke welê derket holê ku mîna bandorên lawaz ên partiyê û eşqiyatiya herêmî bigihîjin hevdu. Vê rewşê heta dawiya duyemîn pêngava partîbûyînê ya hat pûçkirin dewam kir.

Nexweşiya dewletbûyîn û îqtîdarbûyînê, nemaze li ser zemînê paş ve mayî yê civakî derdikeve holê û ferdên perwerdeyêke însanî ya zanistî nedîtibin ji wan tîpên xeter ên 'despotîk' diafirîne. Ji bo îqtîdara xwe tatmîn û têr bike çareserkirna pirsgirêka herî sivik jî bi sîlehê esas dibîne. Di hêmanên paşvemayî de ev pir êşkere xuya dike. Nexasim di dema çetebûyînê de pir tîpên hov derketin. Mîna mêşek xwe li ser çavên wan danîtibe, hevalên xwe yê herî hêja wexta ji wan bêzar dibûn bi qeleşî û bêbextî dikuştin û ev yek kiribûn fena şêwazekî fermanarî û pêşengtiyê. Rewşa herî xeternak ev bû. Heta ji hevalek bixwazin xilas bibin ji bo pêdiviyên herî sivik dişandin çalakiyêke îmhawarî û ev kiribûn rêbazek timî serî lê didan. Ev şêweyê dejenerebûyî pir dereng hat dîtîn. Îqtîdarbûyîn û fermanarî bibûn ji mijarên balkêş. Bi çavsorî bi ser van meselan ve diçûn. Ji ber ku didîtîn tiştên wek armanc hîn bûbûn bi rêbazên mîna îqtîdarbûyînê bi dest dixistin. Nexweşiya îqtîdara ezêlî weke şewbê belav bûbû. Lîstika îqtîdarê bibû lîstika herî zêde kêfa wan jê re dihat û di vê lîstikê de li dijberê hevdu pir baş darbe dikirin û sabûn dixistin bin lingê hevdu. Aliyê PKKê yê herî bi tehlûke dejenere bû ev bû. Vê dejenerebûyînê pir bi awayekî neyînî tesîra xwe li gel kir. Mirovên mîna zêr giranbuhaya yê dilsoz dihatin qehirandin û bi kederkirin.

Di çalakiyan de tiştên diviyabû ti car nebûna kirin. Cudahiya jin û zarokan ji bîr kirin. Ta heywan jî telef kirin. Êşkere, ev li ser navê mirovatiyê nedihatîn qebûl kirin. Lê divê neyê ji bîr kirin ku di pratîka îqtîdaran de jî bi tevahî rakirina gund û bajarên ji nexşeyê û binaxkirina wan, nadîde ye. Karmendî jî nexweşiyeke kêr nebû. Di şerê man û nemanê de xwe spartina karyera karmendiyê yek ji şewazê herî xirab ê qedandinê bû. Yê mayî jî bi ehab çawişiyê, destê xwe ji ava sar di ya germ de nedikirin, qîma xwe bi yê heyî dianîn û bi kêmasiyan pêvajoya dimeşandin. Demeke PKKyîbûyînê bi vî awayî diqediya. Êşkere, di çavkaniya van hemû neyîniyan de taybetiya bingehîn a dewletparêz a partîbûyînê radiza. Eger tu armancên xwe bikî wekhevîxwazî û azadîxwaziyê diyar bikî û wek amûrê bi cihanîna wan, dewletê destnîşan bikî, rewşên li pey hev biqewimin û ya rêxistin bikeve navê jî diyar dibe. Ji bo ev rewş li dawiyê werin hîştin, divê dest ji

taybetiyên partiyê yên me behs kirî werin berdan. Partîbûyîna nû jî wê bi vê rastiye pêk were.

Duyemîn şaşiya girîng a PKKê di warê tarîfa netew û şerê rizgariya netewî de ye. Me netewbûyîna ji bo bicihanîna netewbûyîna jî şerê rizgariya netewî wek fermana Quranê qebûl kiribû. Ji ber ku hemû berhemên klasîk ên sosyalîzmê û mînakên şer ên hemdem ev yek li ser me ferz dikirin. Bêyî netewbûyîna ne azadî, ne jî wekhevî pêk dihat, heta mirovekî hemdem jî nedibû. Rêya vê yekê jî bi stratejiyeye sêalî - parastin, mîzîn û êrîş - bi şerê rizgariya netewî dibû. Ji bo vê yekê, mirov ketibûn rêyan, derketibûn çiyar, ketibûn zindanan, çûbûn gund û bajaran. Her gavavêtin û ketina deverê ji bo vê yekê bûbû. Li Rojhilata Navîn dogmatîzm hema bêje ketiye genê mirovan. Wexta em bi vê dogmatîzmê nêzî mijarê bûn, êdî diviyabû em şerekî rizgariya netewî bidin destpêkirin. Ji bo em bibûna netewekî bi rûmet wekî din rêyek li pêşiya me nebû. Şer êdî bûbû têgînek pîroz. Di vê rê de şer êdî ji cîhada Îslamê girîngtir bû. Eşkere, nexweşiya dogmatîzmê weke di gelek bûyerên din de xwe di vê helwestê de jî dubare kiribû.

Baş bi kûrahî nehatibû fêmkirin, şer tenê di parastina hebûnê de, di parastina rûmet û azadiyê de û ji bo pêkanîna vê yekê ti rê nemînin maneyê îfade dike. Şerê rizgariya netewî yê em lê serwext bibûn her tişt ji nû ve fetih dikir. Pir bi hêsayî dikarîbû parastina rewa derbas bike. Dikarîbû bibe tohildan û bibe zevtkirina beramberî hev. Ji van aliyan hîç fikar nedihat kirin. Eger li ser şerê parastina rewa bihata rawestî, teorî, stratejî û taktîkên wê ji şerên din bihata kirin, bêguman mumkîn dibû ku ev çend şaşî, êş û wendahî nebûna. Hemû hêvî bi şerê rizgariya netewî yê diviyabû bi serkeve hatibûn girêdan û bi awayekî objektîf di vê rewşê de fikarên mezin hebûn.

Wexta mirov, rewşa dunya heyî, bi cihkirina hêzan, bi rêxistinkirin û xusûsên mîna lojîstîkê li ber çav digire, şerekî rizgariya netewî yê bi çavsorî şensê wê bi tesadufan ve girêdayî ye. Heta ev rastî hemû neyên dîtin, wê pratîka şerê dijwariya xwe kêr e ji panzdeh salan zêdetir ku ji sala 1995an pêve xwe dubare kir, neyê fêmkirin. Mirov nikare bibêje ev şer ti encama xwe nebû. Lê ji ber ku wek rêya bi tenê ya çareseriyê hat dîtin, pê re gelek êş û wendahiyan pêk hatin, rê neda ji hewldanên din sêd were girtin. Stratejiya sêalî jî tam mîna keke dogmatîzmê bû. Jixwe şerekî parastinê tam li gorî cografya Kurdistanê û li gorî têkiliyan bi gel re bi baregeh û taktîkên li cih bihatana pêşxistin, ji sedî sed wê nehîştî dewlet bigihîje armanca xwe û wê karîbûya bigihanda çareseriyeye demokratîk a têkûz. Li gorî têgihîştina min a şexsî, kadroyên fermanîdar ên di hundur de xwedî qabîleyeteke bi vî rengî bûn. Baweriya min di vî warê de hebû û ez timî li benda vê yekê mam. Min destkeke mezin da. Min fedekariyan nadîde nîşan dan. Lê heman nexweşiya îqtîdarê di vê qadê de jî bi awayekî xeter derketibû holê. Heta çetefî wer hov û dejenere bûbû, hevalên xwe yên herî hêja tasfiye dikir. Di navê de provakatorên bi zanebûn û îxaneta bi hevkarîyê hebû nebû ew çend jî diyarker nebû. Ji ber ku şer bi giştî hunerekî qirêj e û bi taybetî jî rizgariya netewî bi awayekî dogmatîk dihat nirxandin, encamên bi vî rengî derdiketin. Bi sedema ku her cure netewparêzî, şîdeta kor, meylên cihêxwaziyê pêş diketin, tehlûke hebû ku kaosa civakê zêde bibûya.

Piştî ku dogmatîzm li dawiyê hat hîştin, min ji dewlet, îqtîdar, şer, netew û netew-dewlet re tarîfên realist anîn. Vê yekê bi xwe re, eger hewce be, ji şerekî berfireh e parastina rewa re û ji bo civakeke vekirî ya demokratîk a xwe bispêre partîbûyîneke nû, rêya çareseriyê vekir. Ev helwest tenê veguherîneke stratejîk û taktîk nîne. Li pişt wê dîtineke paradîgmatîk û teorîk a xwe dispêre fikreke zanistî ya bi kok

heye, her weha ramanekê siyasî ya dewlemend û şêwazê partîbûyîne heye. Di vê de nexweşiya dewletparêziyê ya sed û pêncî salî mora xwe li sosyalîzmê xistibû, li dawiyê tê hîştin; têgihîştina netew a bûrjûwaziyê tê terikandin; şêwazê civakîbûyîne yê komîn û demokratîk wek di tevahiya dîrokê de esas tê dîtin; îdeala wekhevî û azadiyê bi van guhertinên bingehîn ve tê girêdan. Li ser vî hîmî rexne-xwerexnekirina li ser navê PKKê pir bi awayekî xwezayî pirsgirêka jinûve avabûnê dixwe rojevê. Jinûve partîbûyîn, parastina rewşa û wek rêxistinîya bingehîn a gel kongrebûyîn ku xwe dispêrin xulaseyekî kin ê rewşa rojane, wek wezîfe û pirsgirêkên divê bi lez werin çareserkirin, li pêşiya me radiwestin.

BEŞA PÊNCÊMÎN: Çareseriya Demokratîk û Xweparastin

A) Di Çareseriya Pirsgirêka Kurd de Cih û Girîngiya Yekîneyên Hêzên Parastina Gel HPG'ê

Di çareseriya pirsgirêka Kurd de yekîneyên Hêzên Parastina Gel HPG'ê girîngiya rola xwe diparêzin. Ji rêxistina partî û kongreyê cuda wek rêxistineke cihê wê di nav têkoşîna demokratîk de, têkiliyên wê bi partî û kongreyê re û şêwazê wê yê şer, ji wan xusûsa ne divê werin rohnîkirin.

Di Pêngava 15'ê Tebaxê de têgihîştina şer xwe dispirt têgihîştineke ezber e. Têgihîştin ev bû; pirsgirêkên netewî tenê bi şer têne çareserkirin; ji lewra divê heta dawiyê pesnê şer were dayîn; divê mirov xwe biavêje bextê xwedayê şer. Ev yek divê wek prensîbeke mezîna were qebûl kirin û pêdiviyên wê werin bi cih anîn; ji ber ku di sosyalîzmê de welê hatibû nivîsandin! Eşkere ye, ev helwest dogmatîk bû. Ji nirxandina şertên berçav ên dîrokî û civakî dûr bû. Tenê di asta prensîb de xwedî helwest bû. Teoriya şer di Marksîzmê de nehatibû çareserkirin. Ji nivîskarên dîroka bûrjûwa-feodal a Fransî deyn wergirtibû. Xebatên Engels ên bi sînor ji îzah û ravekirinê dûr bûn. Bi giştî teoriya şidetê di warê rola wê ya îqtîdar û sererastkirina civakê de hatibû hûrkolan. Şerên netewî ku ji aliyê hêzên serwer û mêtînger ve jî di civaka bûrjûwaziyê de cihê xwe dîtin, lê wek kategoriyeke cuda ya sosyalîst hat nirxandin. Eger tu sosyalîstî divê tu şerê xwe yê netewî bimeşî. Ji ber ku me analîza xwe ya derbarê şer de di beşê pêwendîdar de kiribû emê careke din dubare nekin. Lê tenê nirxandinek hatibû kirin ew jî weha bû; tenê şer, dewleta zorê û îqtîdarê diyar dike û di bin her nîzama civakî de şerek heye, ji lewra heta şer neyê çareserkirin, em nikarin civak û îqtîdarê heta ekonomiyê tam çareser bikin. Em bi vê helwestê naxwazin bînin ziman ku em şer bi tevahî wek xirabiyekê nîşan didin. Em tenê cihê şer û şidetê di nav civakîbûyîne de hûrdikolin. Em dixwazin bînin ziman ka bi şer çiqas tê bi destxistin, yan jî çiqas tê wendakirin. Bi kurtî em analîzeke sosyolojîk dikin.

Me timî anî ziman ku pêngava 15'ê Tebaxê hewce bû, lê bi kêmasî û çewtiyan tijî bû. Ev dema şer bi qasî qehremaniyên xwe yê mezîna rezîliyên xwe yê mezîna jî hebûn; bi qasî destketiyên wê wendahiyan wê yê mezîna jî têra xwe hatin rexnekirin û xwe rexne kirin. Piştî wê mîraseke mezîna û wek dewama wê HPG bêguman di wê rewşê de nîne, bi şêwaza berê bimeşe. Lê bêfonksiyon û bê rol jî nemîne. Ji ber ku hîne ne rewşa agirbesteke mayînde û ne jî rewşa aştiyê heye, pirsgirêkên HPG dijîn, wezîfeyên divê bi cih werin anîn, rewşa wê ya çendayeti û çonayetiya timî bibe mijara nirxandinê.

Ji bo em cih nedin têgihîştin û fêmkirinên şaş, divê em li ser rola şidetê ya li Kurdistanê nirxandineke kurt dîsa bikin. Rewşa welatê Kurdistanê û serhatiyên gel bi

huqûqê fethê hatiye diyarkirin. Ev kevneşopiya ji roja me ya îro koka wê diçe ta Sumeran xwe dispêre têgihîştina 'yê tu lê hukum bikî yê te ye.' Di hîmê hemû mafan de hakîmiyet û zorê dibîne. Kê herî dawî fetih kiribe ew welat û gel ê wî ye. Nexasim Îslamiyet vê yekê bi fermaneke dînî ve girê dide. Netewparêziya bûrjûwaziyê jî xwe bi prensîba fethê dişidîne. Ya para gelan jî dikeve ew e ku stû li ber fatihên xwe xwar bikin û guh bidin her gotina wan. Li gorî prensîbên şoreşgeran şer hînê cuda tê tarîfkirin. Rewabûna şerên rê li ber zordestî û mêtîngeriye vedikin, yanî mafên wan yên fetihkirinê tenê xapandine. Îradeya zordestan nîşan dide. Stû netewandin, berxwedan wezîfeyêke pîroz e. Rezîlkirina şer rê li ber vedike, tenê bi dawîanîna li stûxwariyê mumkîn e li dawiyê were hîştin. Şerê bindestan şerekî pîroz e û ji bo ji rezaleta ketinê xilas bibin rêya bi tenê ya rizgariyê ye ku karibin serî lê bidin.

Kurdistan ji demokrasiyê hemdem hînê gelek dûr e. Li Rojhilata Navîn şer û koasên beriya demokrasiyê diqewimin. Kurdistan di navenda vî şerî û koasê de ye. Ji Kîjan alî ve were nertin bila were nertin, pirsgirêkên ewlekariyê yên gel giran in û divê xwedî lê were derketin. Amûrê bingeşînê ragihandina civakî ziman di çarçoveya pîvanên hemdem de nabe were bi karanînê ev ji bo kûrahiya pirsgirêkên ewlekariyê îspat e. Ji aliyê din ve, ji ber ku ji bo şerekî giştî yê berxwedanê gelek derfet û îmkanên pêdivî pê heye kêma in, hewce dike şer teng û bi sînor were girtin. Li dijî hêzên eskerî û siyasî yên dewletên hukumran, divê şerê çekdarî yê berxwedanê bi diwariyêke nizim û navîn were meşandin û car caran ji herduyan jî mirov dikare bi şerê hucre yê hînê tengtir berxwedanê bimeşîne. Hîç li berxwenedan stûxwarkirinê ebedî dike. Bi berxwedanê tinekirina dewletên hukumran hedef nîne, bi berxwedanê divê mirov wan neçarî lihevkerinê bike, di şert û mercên serdema me de ev rêya herî baş xuya dike. Em rola HPGê bi vî awayî dikarin tarîf bikin: Heta bigihîne lihevkerineke demokratîk wê demokratîkbûyîna gel pêş de bibe û gel biparêze. Ji bo pêşî li demokratîkbûyîna were vekirin, divê kelemên neyekser ên wan hêzên ku bi zora dewletê ya antîdemokratîk re hevkarîyê dikin werin rakirin.

Yek ji şertên şer were qebûlkirin ew e ku eger êrîşek yekser li dijî hebûna HPGê were kirin, wê li dijî vê şerê parastinê bê kirin. Ji bo vê, cureyê şerê gerîlla wê heta dawiyê were kirin. Ji bi cihbûyîna heta têkiliyên bi gel re, ji lojîstîkê heta perwerdeyê, ji fermanaran heta pêwendiyên siyasî çareserkirina her pirsgirêkê ji wezîfeyên wan in. Wê demên wisa werin, ewê bibe şeweyê bingeşînê hemû hêzên rêxistinî û gel xwe bispêrê. Wê pêşdebirin û parastina hemû hewldanên demokratîk bikeve aliyê wê. Ji bo vê yekê jî divê di warê siyasî û rêxistinî de hemû pêdiviyên xwe tedarik bike. Li gorî wezîfeyên wê bi cih bîne, divê çendayeti û çonayetiye li ber çav bigire, stratejî û taktîkên xwe diyar bike. Ev jî ji wezîfeyên wê ne, divê çareser bike. Ji ewlekariya hemû partî, Kongre û kesên ji gel ên di tehlûkê de berpirsiyar e. Ev wezîfeyên zehmet û girîng li dijî leşkerên herî baş hatine perwerdekirin û hêzên din eskerî bi cih tîne.

Mijareke din a girîng ku divê qal bikim, rola min a di têkoşîna çekdarî de ye. Xebatên min ên berê û piştî Pêngava 15'ê Tebaxê tene zanîn. Hewldanên min ên mezin bûn. Lê belê di navbera pêvajoya destpêkê ya panzdeh salên şer û têgihîştina min a şer de cudahiye mezin bûn. Ji ber ku rexne û xwerexnerkirina wê bi firehî hat kirin ezê dubare nekim. Lê eger min bizanîbûya wê şer ev çend ji rê derkeve, ez dikarim bibêjim di şertên serê sala 1980 û 1990 de li welat bûma wê gelek li cih bûya. Gelek komên li qada

welat wezîfe stendin sedemên bingehîn ên rewşa xwe xistinê ew bû ku xwezaya şer nas nedikirin, ji bingehêkî siyasî û îdolojîk yan bêxeber bûn, yan jî bêperwerde û têgihîştina wan kêr bû. Yek ji sedemên girîng ê têkçûn û wendahiyan ew bû, xwedî li fermanê û serkaniyê dernediketin. Divê ez rewşên ketim navê jî bingehê wan di nav van rastiyan de bigerim. Qabiliyetên min wek pratîk û teorîk şer ev çend rêvebir, pêk anî yan jî ya dixwest pêk neanî. Divê ez eşkere bînim ziman ku piştî sala 1995'ê li şûna xwe dubarekirineke zêde, dikarîbû hînê rast bibûya ku min berê xwe bida lêgerînên bi kok û xurt. Di sala 1993'ê de xwestina serketinê ji fermandeyên kadro rast nebû. Pêngava di navbera salên 1993-95'ê de girîng bû. Lê israra di kadroyên hatibûn ceribandî û bi ser neketibûn de rê li ber xwedubarekirinên têne zanîn vekir. Dîsa tê zanîn pêngavên din jî xwe nedispartin fermande û serkaniyêke ciddî.

Di mijarên şer de min ramanên xwe yê teorîk eşkere kirin; Li welatê me derbarê rola zorê û şerê berxwedanê de hin helwestên min ên prensîb bûn. Eşkere ye, ev ne ferman û ne jî talîmat in, tenê hin ramanin ji bo rohnîkirinê. Di vê navberê de min hin pêşniyar jî derbarê rewşa yekîneyên jin de, derbarê herêmên otonom ên demokratîk de û derbarê xweseriya şerên parastina gel de, kirin. Ev raman û pêşniyar jî dibin ku li ber çav werin girtin. Ji ber şertên şer dibin ku di nav 24 saetan de biguherin. Her kêlî dibe ku guhertinên taktîkî hewce bikin. Di van rewşan de dibe ku her tişt biguhere. Ji lewra nabe ku dîtinên me tam wek ferman werin fêmkirin. Di şer de hîmê diyarker îradeya şervanan bi xwe ye. Wê bi teorî û pratîka xwe biryar bidin û bi cih bînin. Wek berpirsiyarê têkçûn û serketinê wê xwe bibînin. Şert, hêz, tecrûbe û teoriya wan çiqas cih bibîne, wê şer kirin an jî xwe ji şer dûrgirtinê bi berpirsiyariya wan be.

Ez yeqîn dikim ku bi vê wesîleyê min kêmasî û xetayên xwe yê di pêvajoya 15 Tebaxê de jî anîne ziman. Di ser van kêmasî û xetayan de destpêkê me tam nizanîbû em çi dixwazin. Ez qebûl dikim ku ez di serê salên 1980'yî de têra xwe vekirî û çareserker nebûm û bi vê parêznameyê rexne li xwe digirim û bawer dikim ku helwesta xwe rast datînim. Kêmasî û xetaya duyemîn ew bû, di mijara çalakiyan de zêde vekirî nebûm. Ez bawer dikim ku di vê mijarê de jî ez zelal bûme û min bersiva hewce daye derdorên pêwendîdar.

Li dijî yê êrîşê sererast bînin ser jiyana me, welat û civaka me, HPG dikare şerekî parastinê bimeşîne; dikare ji bêhurmetan, zalim û neheqan hesab bipirse.

Ji vir pêve, du şewazên çalakiyan hene.

a) A Yekemîn: Çalakiyên demokratîk û derfetên çareseriyê. Min helwestên berfireh û bi israra pêş xistin û tercîha min a bingehîn jî di vî alî de ye. Kêmasiyêke ciddî bû ku ez di serê salên 1990'î de negihîştim vê zelaliyê. Her çend dereng be, hewldan û êşa mezin a vê yekê min kişandibe jî, ya girîng ew e, îro di van şertên dîrokî de li ber qewmîna bûyerên girîng pêşkêşkirina şewazekî çareseriyê û çalakiyên demokratîk ên bêne fêmkirin û bi cih anîn têra xwe girîng e. Bi hezaran aktîvistên di têkoşîna demokratîk de bi îdabûyîna xwe tînin ziman û hêza gelê me ya bi mîlyonan ji bo azadiyê rabûye ser piyan, heye. Ev hêza milîtan û girseya gel ji bo pirsgerêkên bê sîleh werin çareserkirin dikarin bibin her cure bersiv. Kesên qaşo di statuya serokatîyê de û berpirsiyarên sereke, eger nikaribin van derfet û îmkanan bi kar bînin wê li hemberî dîrokê xwe di bin berpirsiyariyê mezin de bihêlin. Bi her cure civaka sîvil û rêxistinên demokratîk û bi daxwazên heq ên mîlyonan mirov dikare bimeşe û bi vî awayî welat bigihîne azadiyê û gel jî bigihîne demokrasîyê. Ji bo vê yekê hinekî dem hewce ye, ji vê û

pê ve, serokatiyeke siyasî ya demokratîk a ji armanca xwe bawer kiriye, demokrasî dawerivandiye hundurê xwe, bi gelê xwe re mîna goşt û neynûkê têkilî daniye hewce ye. Ev şervaniyeke huqûqî ye jî ku dema hewce bike ji qanûniya ne demokratîk dozê bibe qanûniya demokratîk a zadî û mafan.

Bi gotina wan nasnameya çepgiriya sosyal demokrat a hînê jî hêviyên gel pêşkêşî bermahiyên serdema navîn dike, eger herî kêr şopa wê jî mabe, bêyî cudakirina netew, cins, dîn û mezheb, li Tirkîye û Kurdistana îro bi demokatiyeke herî kêr doza wekhevî, azadî, biratî û aştiyê ya bi ser nekeve nîne.

b) Rêya duyemîn: Tevî hemû bangawazî û hişyariyên me, eger bersiv neyê dayîn, bi dizî û qurnazî bi rêbazên şerê taybet hemû gavavêtin, hêviyên demokratîk, wekhevî û azadiyên gelên me bi dewam bîne tepisandin, helwestên bi prensîbên şoresger ên komarê re li hev nakin, bi yekparebûna welat re nameşin û bi şewazên hemdem ên îfadeya netew û dewletê li hev nakin israr were kirin, bersiva were dayîn wê şerekî berfireh ê xweparastinê be. Tê zanîn ev tercîha me nîne. Lê gelek dekûdolabên di vê mijarê de li naverastê digerin, her kêlî amadekariyeke têkûz hewce dike û wexta pêdivî pê hebe, divê bêyî dudilî şerekî berxwedanê yê xweparastinê were pêşxistin. Eşkere ez bixwazim jî nabe ku ez ji şewaz û rêveberiya vê yekê berpirsiyar werim dîtin. Ne ez dikarim pêşî lê bigirim û ne jî ez dikarim bibêjim nekin. Berpirsiyariya dîrokî ya dewletan û hêzên parastina gel in. Taktîk û stratejiyên xwe wê bi xwe beramber diyar bikin. Kiryarên teng û fireh wê li gorî qabîliyeta hêza xwe bikin. Divê her kes baş hevdu nas bike û li gorî wê gav biavêje.

Ez nikarim xwe ji anîna ziman a van mijaran jî bikim: agirbesteke beramber dikare berê bi xalên berfireh were îlankirin. Ji bo şerekî muhtemel, dikarin berê pîvanên şer ên ji bo guh bidinê bi deklarasyonekê îlan bikin û ji bala derdorên navnetewî yê pêwendîdar re pêşkêş bikin. Dikarin belgeya agirbestê jî pêşkêş bikin. Eger rewşek welê derkeve, di şertên Kurdistanê de du hêzê bikevin rewşa manê û tinekirinê; ev hêzên dewletê û yê Kongrê ne. Pir bi lez tasfiyekirina yê di navberê de dikare bikeve rojevê. Mirov dikare bang li wan jî bike. Hîç nebe bila sîvil, yê bêteleqe, zarok, pîr û jin zîrarê nebînin. Eger alî guh bidin pîvanên şer ev yek dikare bi xwe re deriyekî însanî veke, dikare agirbestê bîne, dikare rê li ber lihevkirineke demokratîk veke. Eşkere ye, ji bo jiyane hewce bi lojîstîk û mirov heye. Palpişt a bingeîn a gerîlla çiya û gel e. Şer dikare li çiyê, bajar û gundan jî were pêşdebirin. Desteserkirin û kontrola li ser rêyan wê her alî biceribîne. Bac stendin û girtina mirovan ji bo eskertiyê kiryarên wê her tim bîne kirin. Her kes ji bo karibe bi jî divê bizanibe hedefên xwe çawa diyar bike, fêr bike û bi cih bîne. Ez hewce nabînim li ser van xusûsan rawestim.

Ez hêvî dikim ku hîç nekevin rojevê. Senaryoyeke muhtemel ji bo aliyan hişyar bike destnîşan dikim. Belkî jî hînê xirabtir bibe. Wexta trajediyên dawî yê Îsrâîl-Filîstînê û Iraqê li ber çav werin girtin, wê were fêmkirin ku em tewş napeyivin. Wek erkeki çareserkirina komploya li dijî xwe diyarkirina van xusûsan girîng dibînim. Bi girêdaneke ji dil a dewletê bi demokrasiyê, tevî yekparebûna demokratîk a welat bi Tirkîyê re bibe, ez bawer nakim ku pirsgerêke neyê çareserkirin heye. Ez di çarçoveya pêdiviyên baweriya xwe de pir bi sînor be jî bihevrebûna dîrokî ya gelên me watedar dibînim ku bi pîvanên wekhevî, azadî û demokratîk ên hemdem bi hêz bikim. Nayê guftûgokirin ku ez di vî warî de ji xwe gelek fedekariyê dikim. Ez naxwazim mirovekî me bi tenê jî xwîna wî birijê û ne jî êşê bikişîne. Ev mijareke girîng e, ku ez li ser dilerizim û

diricifim. Lê dîsa xusûsek ew çend eşkere ye ku ez van hemûyan nikarim ji nasnameya gelfî, civakî û maneya însanî ya min berfireh rave kiriye, cuda bikim. Jixwe li derveyî van xusûsan wekî din wê çi aliyê jiyane were fêmkirin, ne jî dikare bigihîje derfetên fêmkirina wê.

KT timî min ji kuştina sî-çil hezar mirovî berpirsiyar dibîne. Li aliyê Kurd jî, li derdora çar hezar gund hatine xirakirin, gund û mezra hatine valakirin, ji deh hezaran zêdetir kesên mêrkujê wan meçhûl, ji sed hezaran zêdetir girtin, surgûn û nefîkirin, koçberkirin, êşkence, ji sî hezarî zêdetir şehadetên gerîlla, hemû mafê mirovan ên hatine desteserkirin û demokrasiya nayê naskirin beşekî piçûk ji encamê ye. DMME vê li ber çav negire wê çawa biryarê bide?

Ev encam û bîlançoyek şer e. Di dîrokê de ti terorîst di wê hêzê de nebûye ku sî-çil hezar kesî bikuje. Eger hebûna şerekî asîmetrîk li dijî gelê Kurd were qebûlkirin, wê wextê diviyabû mîna dadgeha piştî şerê cihanê yê duyemîn li Nurembergê, piştî şerê Bosna-Hersekê Lahey, dîsa piştî komkujiyên li welatên Efrîka mîna dadgehên di bin çavdêriya NY de hatin lidarxistin, heman şêwaz mehkemekirin ji bo min û aliyê din rêya bi tenê ya adilane bû. Bi hezaran dozên mexdûrên Kurd li cem DMME hene. Ev dozê bîlançoya şer hîç bi bîr nexînin? Kurd di dîrokê de timî hatin xapandin. Lê li cihekî mîna Ewrûpayê eşekerebûyîn û vekirîbûyîn pêş ketiye emê hînê bêne xanpandin? Wijdanê mirovatîyê wê vê yekê çawa rake? Gelekî hînê qedexeya li ser zimanê zikmakî nekariye li dawiyê bihêle, wê di şexsê min de bi hezar dekûdolabî mehkeme bikin û vî gunehê xwe jî bi pîvanên Ewrûpayê re li hev bînin, ez nizanim DMME wê çawa îştîrak û cesaretî vê yekê bike?

Hûn baş dizanin, hewldana min ji bo amadekirina pêvajoya 15'ê Tebaxê nîşan da, niha mîna heman hewldanê ji bo amadekirina pêvajoya aştiyê nîşan didim. Aştî jî herî kêr bi qasî şer zanyariyeke teorîk û hêza xwe ragirtinê dixwaze. Ji sedî sed xebateke sivik were dîtin nîne. Zehmetiyên wê ji yên şer zêdetir in. Bi qasî tevgera me, di nêzîkbûna dewletan de jî ez bi nazenîn û bi mêzîn tevgeriyam. Ez bawer dikim ku hûn ji rewşa min a li Sûriyê dersan digirin. Têkiliyên me gav bi gav û bi hostatiya zêrfiroşekî pêk anîn, binerîniha di çi rewşê de ye! Mirov ji bo xebatên Ewrûpayê jî dikare heman tiştî bibêje. Heta mirov dikare ji bo hewldanên aştî demokratîk li Tirkiyê jî bibêje. Helwestek heye wendakirinê mîna çarenûs nîşan dide û ev jî ji encama kesayetiyan nexweş ên berê tê. Dema me dest pê kir em li sifir kilometrê bûn. Em li nivê pîstekê bi serketineke niv bi nivî ala bezê radestî we dikin. Bersiva we ji rewşa "em hilkumîn, ketin" wêdetir tişteki îfade nake. Mesele ne jiyaneke bi qehr e. Qehra mirovên bêîdrak ti maneya wê nîne. Ya girîng, serketinên bi kok ên jiyana bi qehr in. Piştî ku ev nebû, porê te spî boz bûye çi qîmeta wê heye. Ya ji bo we hêja ew e, divê ji sedî sed hûn rêyekê bibînin û berdêla keda xwe, heqê xwe ji hevrikên xwe, ji dostên xwe û heta ji hevalên xwe bistînin. Pêwîst e hûn ji hewayê min a bi sihr rizgar bibin û li qadên azad gavavêtinên serketî ji her kesî zêdetir hêjayî we ye, û ji we tê xwestin pêk bînin.

B) Parastina Cewherî ya Demokrasiyan

Bi tenê hebûnên zindî na, hebûnên ku weke nezindî tînin binavkirin jî, herdem û li her cîhî, bi sîstema xwe ya parastina cewherî jiyân dikin, ev jî tespîteke zanistî ye. Ji ber wê jî civak, sazî û takekesên civaka demokratîk, li beramber hêmanên modernîteya

demokratîk (netew-dewlet, kapîtalîzm û endûstriyalîzmê) divê xwedî sîstema parastina cewherî ya ku têr dike bin. Ev jî pêwîstiyê jênegere a jiyana azad û wekhev e.

Weke ku hebûneke bê parastina cewherî nebe, civakên demokratîk ên ku hebûna herî pêşketî yê xwezayê ne jî bê parastina cewherî nayê pêkanîn, nikare hebûna xwe berdewam bike. Di çareseriyên netewî ya demokratîk de divê pêwîstiyên pîvana parastina cewherî were pêşwazîkirin.

Ev nêzîkbûnên pîvanî ku divê hîn werin pêşxistin, dihêle ku em çareseriyên netewî demokratîk ji nêzîk ve nas bikin. Ev pîvanên ku YE(Yekîtiya Ewropa) jî weke veguherîn herdem vediguhezîne rojeva xwe, di giştî de ji bo pirsgerêken civakî yê Rojhilatnavîn, hîn zêdetir jî ji bo pirsgerêken civaka Kurd, bi rastî jî weke derman e. Li ser bingeha van pîvanan û di çarçoveya pênasîkirina jiyana netewî ya demokratîk, çareseriyên demokratîk ku li Kurdistanê pêşbikeve, xwedî girîngiyê dîrokî ye.

Ketina pêvajoya demokratîkbûnê ya Tirkiyê û çareseriyên demokratîk a di pirsgerêka Kurd de, weke du rûyên madalyonekê ye. Rûyek bê rûyê din nabe. Ger em astên çareseriyê ya li ser Tirkiyê hinekî din pêşçav bikin, wê hîn zêdetir ronahî bibe. Berî hertiştî ew nêzîkbûna pîvanî ya ku li jor bi kurtayî li ser hatiye sekinandin û hatiye dubarekirin, nikare jînedîtîve were. Çareseriyên ku pîvan û sîstemên xwe nînin, hem nayên fêmkirin hem jî weke tedawiyeke pansûmanê ya rojane wêdetir tu encamekî nade. Çareseriyên ku tê hizirandin, dixwaze bila sîstema hegemonîk a kapîtalîst belav bibe, dixwaze bila berdewam bike, îhtîmaleke çareseriyê ku di nav hemû qonaxên binesaziyê de pêkanîn û jiyankirina wê tê parastin.

Hêmana yekem, tê wê wateyê ku di pêvajoya şaristaniya Rojava de heta ji bo derbaskirina wê çareseriyê vekirî tê pêşniyarkirin.

Hêmana duyem, binesazî, sazîbûn û yekdestiya îdeolojîk aliyên ku pişt wan ên hêmanên modernîteya kapîtalîst ku di nav komara Tirkiyê de ne çî dibin bila bibin, hebûna civaka netewî ya demokratîk, ji ber wê jî hebûna şansê çareseriyê û rewabûna wê qebûl dike. Tiştên ku di vir de tê fikirandin, ne bi şoreşê tasfiyekirina hêmanên modernîteya kapîtalîst (netew-dewletgerî, kapîtalîzm, endûstriyalîzm) pêşniyar dike, ne jî jîholêrakirin û asîmîlasyona ku ji aliyê polîtîkaya hêza leşkerî tê qebûl kirin. Du hebûnên bingehîn ku rewabûna hev nasdikin, "entîte" di nav aştiyê de bihevre jiyînê û pêşbirka ku di nav pevçûnê de nîne esaz digre û vê pêşniyar dike.

Hêmana sêyemîn, bi herdu hêmanên destpêkê ve girêdayî, jênegerbûna saziya siyaseta demokratîk pêşniyar dike. Zemînê çareseriyê hemû pirsgerêkên ku derbikevin holê û pirsgerêkên hene, siyaseta demokratîk e. Muzakereyên demokratîk û dîplomasî jî di nav siyaseta demokratîk de ne. Ji bo siyaseta demokratîk were birêvebirin, divê hemû astengiyên ku hene werin rakirin. Azadiya raman a berfireh, partî, sendîka, kooperatîfên bi binesaziyên demokratîk û hebûna hercûre civaka sîvîl, bi tenê derbaskirina astengiyên heyî re mumkûn e. Di hilbirajtinan de an gelekî daxistin an jî bi temamî rakirina sîstema bendan, pêwîstiyê jênegere a siyaseta demokratîk e.

Hêmana çarem, divê sîstemên ku pêwîstiya mafê parastina cewherê ya herdu entîte û hebûnên bingehîn ku pêşiwazî dike were pêşxistin.

C) Asta Ewlekariyê ya KCK'ê

Asta ku herî zêde li ser were nîqaşkirin, biryar û yasa li ser pêwîst dikin, wê di derbarê qada ewlekariyê de be. Ji azadiyê dûrbûna Kurdan wêdetir, ji ber ku weke hebûn herdem di perav û di nav xeteriyan de jiyandikin, wê ewlekariyeke saxlem bixwazin û wê di çareseriyê sazîbûnê de bi israr bin. Artêşa komarê li beramberî xeteriyên derve tê parastin, lê belê divê di helwesta mijara hebûn û azadiya Kurdan de veguherîneke radîkal jiyana bike. Ji bo saziyên ewlekariyê yê din jî heman tişt derbasdar in. Heta ku ev veguherîn werin pêkanîn, KCK divê hêzên xwe yê parastina cewherê biparêzin. Bi taybetî heta ku cerdevanî, rewşa xwe ya heyî ve JITEM û komên paramîlîter ên din hebûna xwe berdewam bikin, yekîneyên parastina cewherê ya KCK dê weke jênegerên jiyana demokratîk bin. Divê bicîhbûna artêşê li Kurdistanê bi armanca gefên derve be, Kurd weke hêmaneke esasî ya hevgirtina dewlet û netewî were qebûlkirin, dest ji nêzîkbûna weke çavkaniyeke tehdîdê dibîne were berdan. Ji bo derbaskirina bîranînên biêş ên di vî alî de ku di dîroka komarê de hatine jiyankirin, divê hewldaneke bi hev re were dayîn. KCK dikare ji bo yekîneyên parastina cewherê çareseriyên cihêreng hilberîne. Dikare astên demborî û herdem bihizire. Di çarçoveya artêş û yekîneyên ewlekariyê yê din de, weke Kurdên li Îraqê nebe jî, bi rengekî bibe perçeyek ji ewlekariya herêmî, veguherîn dikare were pêkanîn.